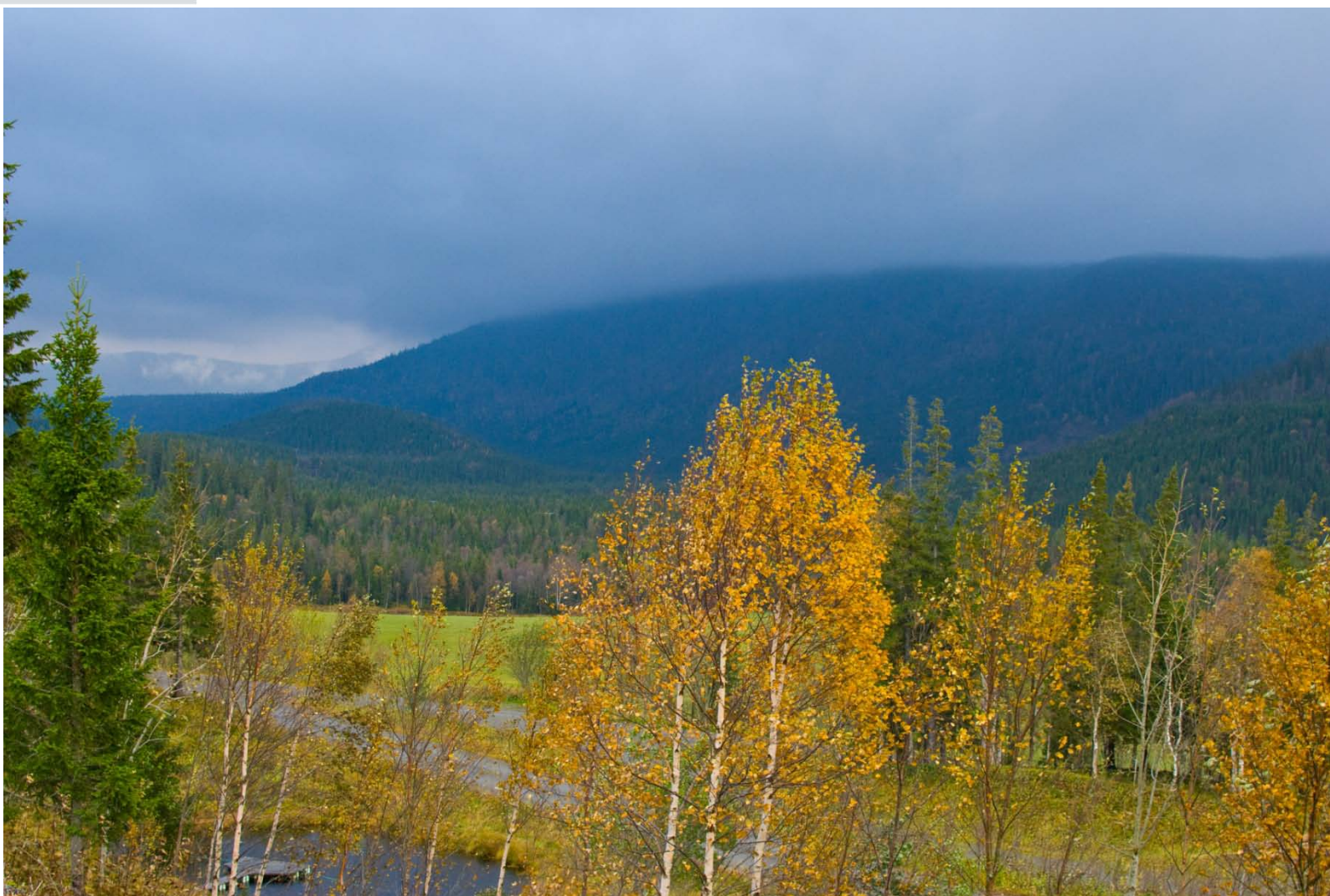

740 Holdninger til rovdyr i Gränsfjell i Midt-Norden

NINA Rapport

Torvald Tangeland
Olve Krange

NINAs publikasjoner

NINA Rapport

Dette er en elektronisk serie fra 2005 som erstatter de tidligere seriene NINA Fagrapport, NINA Oppdragsmelding og NINA Project Report. Normalt er dette NINAs rapportering til oppdragsgiver etter gjennomført forsknings-, overvåkings- eller utredningsarbeid. I tillegg vil serien favne mye av instituttets øvrige rapportering, for eksempel fra seminarer og konferanser, resultater av eget forsknings- og utredningsarbeid og litteraturstudier. NINA Rapport kan også utgis på annet språk når det er hensiktsmessig.

NINA Temahefte

Som navnet angir behandler temaheftene spesielle emner. Heftene utarbeides etter behov og serien favner svært vidt; fra systematiske bestemmelsesnøkler til informasjon om viktige problemstillinger i samfunnet. NINA Temahefte gis vanligvis en populærvitenskapelig form med mer vekt på illustrasjoner enn NINA Rapport.

NINA Fakta

Faktaarkene har som mål å gjøre NINAs forskningsresultater raskt og enkelt tilgjengelig for et større publikum. De sendes til presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivå, politikere og andre spesielt interesserte. Faktaarkene gir en kort framstilling av noen av våre viktigste forskningstema.

Annen publisering

I tillegg til rapporteringen i NINAs egne serier publiserer instituttets ansatte en stor del av sine vitenskapelige resultater i internasjonale journaler, populærfaglige bøker og tidsskrifter.

Holdninger til rovdyr i Gränsfjell i Midt-Norden

Torvald Tangeland
Olve Krange

Tangeland, T. & Krange O. 2011. Holdninger til rovdyr i Grånsfjell i Midt-Norden - NINA Rapport 740. 45 s.

Oslo juni 2011

ISSN: 1504-3312

ISBN: 978-82-426-2329-4

RETTIGHETSHAVER

© Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

TILGJENGELIGHET

Åpen

PUBLISERINGSTYPE

Digitalt dokument (pdf)

KVALITETSSIKRET AV

Kjetil Skogen

ANSVARLIG SIGNATUR

Forskningssjef Erik Framstad (sign.)

OPPDRAKSGIVER

Naturdata AS

KONTAKTPERSON(ER) HOS OPPDRAGSGIVER

Alette Sandvik

FORSIDEBILDE

Torvald Tangeland

NØKKEWORD

Holdinger til storrovdyr

Bjørn

Midt-Skandinavia (Lierne og Røyrvik i Norge, Krokomb og Ström-
sund kommune i Sverige)

Intervjuundersøkelse

KONTAKTOPPLYSNINGER

NINA hovedkontor

Postboks 5685 Sluppen

7485 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00

Telefaks: 73 80 14 01

NINA Oslo

Gaustadalléen 21

0349 Oslo

Telefon: 73 80 14 00

Telefaks: 22 60 04 24

NINA Tromsø

Framsenteret

9296 Tromsø

Telefon: 77 75 04 00

Telefaks: 77 75 04 01

NINA Lillehammer

Fakkeltgården

2624 Lillehammer

Telefon: 73 80 14 00

Telefaks: 61 22 22 15

www.nina.no

Sammendrag

Tangeland, T. og Krange, O. 2011. Holdninger til rovdyr i Gränsfjell i Midt-Norden – NINA Rapport 740. 45 s.

Prosjektet handler om holdninger til rovdyr blant folk i "Gränsfjell i Midt-Norden" (GiM). Området består av kommunene Røyrvik og Lierne i Norge og deler av kommunene Krokoms og Strömsund i Sverige. 47 personer ble intervjuet om hva de mener om rovdyr, om rovviltforvaltningen og hvilken betydning rovdyra har for deres eget liv og virke. Intervjuene var organisert som gruppeintervjuer eller intervjuer med enkeltpersoner. Temaet engasjerte. De aller fleste deltok med gjennomtenkte synspunkter og store kunnskaper. Rovdyr, rovviltforvaltning og politikk er kontroversielle temaer. Flere forteller om hvordan veksten i rovviltbestandene har fått direkte konsekvenser i deres liv. Mye av engasjementet har nok utspring i en følelse av frustrasjon. Situasjonen er preget av konflikt.

Rapporten trekker opp to konfliktdimensjoner. En handler motsetninger mellom folk i GiM og sentrale rovviltmyndigheter i henholdsvis Norge og Sverige. Den andre om mulige spenninger mellom innbyggerne i regionen.

Både på norsk og svensk side uttrykker mange informanter sterk skepsis til sentrale myndigheters forvaltning av rovdyr. Mange opplever rovviltforvaltningen som "fullstendig mislykket" og ønsker større grad av lokal innflytelse. Bestandene, særlig av bjørn, som for store. Bestandstallene som myndighetene operer med vurderes som alt for lave. En del stiller også spørsmål om det myndighetene driver med i det hele tatt kan kalles forvaltning. De etterlyser aktiv forvaltning og koordinering mellom Norge og Sverige, og mener at det for eksempel tar alt for lang tid å få fellingstillatelser. Folk forteller om ikke å bli trodd. Rovviltmyndighetene møter dem ikke med tillit. Kritikken er ofte nyansert og styrken varierer, men alt i alt har nok befolkningen i GiM lav tillit til den sentrale rovviltforvaltningen.

Informantene har ulike syn på rovdyr og deres tilstedeværelse i regionen, men det handler ikke om å ta stilling til et spørsmål om man er *for* eller *mot* rovdyr. Ingen av informantene vil utrydde rovdyra, men det er uenighet om hvor store bestandene bør være og om de hører til i GiM-naturen. En del uttrykker også fasinasjon for de store rovdyra. Selvsagt var folk som driver eller har drevet med beitende dyr (både sau og rein) opptatt av beitenæringenes problemer, men det var også mange andre. Informantene viste i det hele tatt stor innsikt i hverandres problemer. Det råder en form for solidaritet mellom folk, på tvers av næring og sysselsetting. Vi observerer likevel en kime til mulige motsetninger mellom beitenæringene og turismen. Flere av de som driver med turisme vurderer rovdyra som en positiv ressurs, det finner vi verken igjen i reindrifta eller i sauenæringen.

En konklusjon er at tilliten til sentrale rovviltmyndigheter er svak, og konflikten sterk. Mellom innbyggerne i GiM har vi observert få skarpe motsetninger når det gjelder rovviltspørsmålet, men det finnes et strukturelt motsetningsforhold mellom beitenæringene og turismen.

Torvald Tangeland (torvald.tangeland@nina.no)

Olve Krange (olve.krangle@nina.no)

Norsk institutt for naturforskning – NINA

Gaustadalleen 21

NO-0349 Oslo

Norge

Innhold

Sammendrag	3
Innhold	4
Forord	5
1 Innledning	6
1.1 To konfliktdimensjoner.....	6
2 Studieområdet ”Grensfjäll i Midt-Norden (GiM) ”	9
2.1 Konflikten mellom beitenæringen og rovdynene.....	10
2.1.1 Sauenæringen	10
2.1.2 Reinnæringen	11
3 Metode og forskningsdesign	13
3.1 Fokusgrupper.....	14
3.2 Anonymisering.....	15
4 Kartlegging av holdningene til rovdyn	16
4.1 For eller mot rovdyn?.....	16
4.2 Rovdyras plass i (den lokale) naturen.....	19
4.3 Fasinasjon.....	20
4.4 Ulike næringer/Ulike syn.....	21
4.5 Endret bruk av naturen	25
4.6 Bjørnen en trussel eller en ressurs for reiselivsnæringen?.....	28
4.7 Sentrale beslutninger, lokale konsekvenser: Hvem skal forvalte?.....	30
4.8 Bjørnejakt.....	31
4.9 Bestandsnivåene	32
4.10 To forvaltninger.....	35
4.11 Problemindivider	36
5 Hvor finnes de største konfliktene/problemområdene?	37
5.1 Lokalbefolkning versus sentrale myndigheter: Tillit/mistillit.....	37
5.2 Beitenæringene versus rovdynvern og turisme	41
6 Konklusjon	44
Referanser	46
Vedlegg	48
Vedlegg 1. Informanter	49
Vedlegg 2: Intervjuguide.....	50

Forord

Innenfor rammene av "Midt-Skandinavisk regionprosjekt GiM" er det en målsetting å fremme forslag for en felles forvaltningsstrategi for store rovdyr som skal gjelde for hele regionen, på tvers av grensen mellom Norge og Sverige. Rapporten skal fungere som en del av kunnskapsgrunnlaget det arbeidet og er skrevet på oppdrag for Naturdata AS. Her presenteres resultatene fra en undersøkelse av holdningene til rovdyr blant befolkningen i Gränsfjell i Midt-Norden (GiM). Undersøkelsen baserer seg på kvalitative intervjuer som ble foretatt høsten 2010 og vinteren 2011.

Alette Sandvik fra Naturdata AS hjalp til med å finne og kontakte informanter. Hun fortjener stor takk.

Oslo 29.06.11

Olve Krange

Torvald Tangeland

1 Innledning

Rapporten handler om *holdninger til rovdyr* i regionen "Midt-Skandinavia", et område som består av de norske kommunene Røyrvik og Lierne og deler av de svenske kommunene Strömsund og Krokom. Regionen er kjent som et område hvor rovdysituasjonen har skapt problemer, og til tider ganske kraftige konflikter. Utvilsomt er det beitenæringens problemer med rovdyr, som har fått størst oppmerksomhet. Men problemene strekker seg utover beitenæringens produksjonsmessige vanskeligheter. Temaer som stress, frykt, reduksjon i bestandene av jaktbart vilt og reduksjon i generell livskvalitet har også vært framme.

"Midt-Skandinavisk regionprosjekt GiM" har visjonen: *Gränsefjäll i Midt Norden skal bli en attraktiv region med vekstkraft gjennom Norsk – Svensk grensesamarbeid som kjennetegnes av; - en utvikling mot ett ekologisk, økonomisk och socialt hållbart samhälle* (Bach 2008). Og man ser rovdyrspørsmålet og rovviltforvaltningen som viktig for regionens utvikling. Regionprosjektet har som målsetting å fremme forslag om en felles forvaltningsstrategi på norsk og svensk side, for store rovdyr. Denne rapporten inngår som en del av kunnskapsgrunnlaget for det arbeidet. Andre rapporter om rovdyras biologi, myndighetenes syn på rovdyr, tiltakene mot rovdyrangrep og erstatningsmodellene. Resultatene som formidles her stammer fra en kvalitativ intervjuundersøkelse, som ble foretatt høsten 2010 og vinteren 2011. Hensikten var å *kartlegge holdningene og finne ut hvor de største konfliktene/problemområdene finnes*.

1.1 To konfliktdimensjoner

I GiM er det særlig bjørnens nærvær som har konsekvenser for mennesker. Selv om bjørn i den nasjonale statistikken står for en liten del av det samlede tapet av sau på utmarksbeite kan den ta godt for seg i enkelte områder. Norsk side av GiM er et sånt område, og det har gått hardt utover enkeltbesetninger. Det økonomiske tapet kan kompenseres, men beitebrukerne legger også vekt på lidelsene som dyra påføres og på de praktiske problemene for gårdsdrifta. Bilder av sau ved avrevne lemmer og jur, fremdels i live, har florert i mediene. Brukerne hevder å lide med dyra, og det er ingen grunn til å trekke deres følelser i tvil. På svensk side er det få som har sau, men det drives reinsdrift på begge sider av grensa. Også reindriften sliter med tap til rovdyr. Og da er det særlig jerven og gaupa som skaper problemer.

Beitenæringene er bygdenæringer, og ofte framstilles rovdyrkonfliktene nettopp som konflikter mellom by og land. Politikk og forvaltning på sentralt nivå arbeider for at vi skal ha levende rovdyrstammer her i landet. De har miljøvernere og byfolk med liten innsikt i bygdenes problemer på laget, mener mange. På motsatt side står beitebrukere og andre bygdefolk, som må bære de reelle konsekvensene av at antallet rovdyr stiger. De møter forståelse fra sambygdingene som ser deres problemer og som selv ofte opplever redusert livskvalitet, gjerne knyttet til frykt og reduksjoner i bestandene av jaktbart vilt. Den ganske utbredte *oppfatningen* av rovdyrkonflikter som en kamp mellom

sentrum og periferi peker utvilsomt på en viktig konfliktdimensjon, men som vi straks skal se er den nettopp bare en blant flere dimensjoner.

Norsk institutt for naturforskning – NINA gjennomførte høsten 2010 en studie med et representativt utvalg på 4000 personer, hvorav 1000 kom fra områder med store rovdyr. Studien bekrefter at motsetninger mellom by og land har betydning. Folk som er bosatt i byer, og særlig i Oslo, er oftere positive enn de som bor i rovdyrområdene. Men også i rovdyrområdene ønsker 16 % at bjørnebestanden skal øke, og 52 % kan godta den som den er (Tangeland, Skogen, & Krange, 2010). Vi finner samme mønster når vi spør om politisk fastlagte bestandsmål (Krangle, Tangeland, & Skogen, 2011). I en lignende undersøkelse fant meningsmålingsbyrået Synovate at blant de som selv oppgir å ha ulv i nærheten av der de bor, vil 15 % ha flere ulver i sitt nærområde, mens 44 % svarer at antallet er passe (Dalen, 2011). Ferske tall viser med andre ord at holdninger til rovdyr er varierte også i områder som har rovdyr, selv om relativt mange der ønsker reduksjon av bestandene. Basert på forskning kan vi si at rovdyrkonflikter til en viss grad er konflikter mellom bygd og by, men at det også finnes holdningsforskjeller mellom folk på bygdene.

En rask søkerunde på nettet bekrefter at et etter hvert velkjente bilde også har gyldighet i "GiM": Konflikten om rovdyr preges av motsetninger mellom "bygd og by", men også av interne motsetninger mellom folk bygdene. Konflikten mellom lokalsamfunnene og sentralforvaltningen er lettest får øye på. I leserbrev og artikler etterlyser bygdefolk reell lokal innflytelse, og de uttrykker sterk mistillit overfor forvaltning, forskning og verneorganisasjoner. Motsatt blir bygdefolk og særlig bønder ofte latterliggjort av folk som kjemper for rovdyrvern. "Den største trusselen mot sauene er bonden sjøl" sa Viggo Ree fra Foreningen Våre rovdyr til Dagbladet (Dagbladet, 30. Mars 1997). Vi kan si at by mot land er en mulig konfliktdimensjon.

Men det er også tydelig at det ikke bare har hersket fred og idyll innad i GiM heller. Fra Lierne er historien om presten Berge som tok rovdyras parti, godt kjent og behørig omtalt i mediene. Av nyere dato er historien om familien Sivertsen i Sørli illustrerende (Namdalsavisa 13.03.2011). Der i gården har de hatt store tap over mange år, opp mot 70 prosent. Det statlige Mattilsynet har gitt dem beitenekt, og nå vil de bygge et stort rovdyrsikkert gjerde. Men det er ikke lett å få til. Fylkesmannen har stoppet prosjektet. I følge avisa har det nemlig kommet innsigelser fra reindriftssnæringa. Det er med andre ord også muligheter for at det fremdeles finnes motsetninger mellom bygdefolk i GiM.

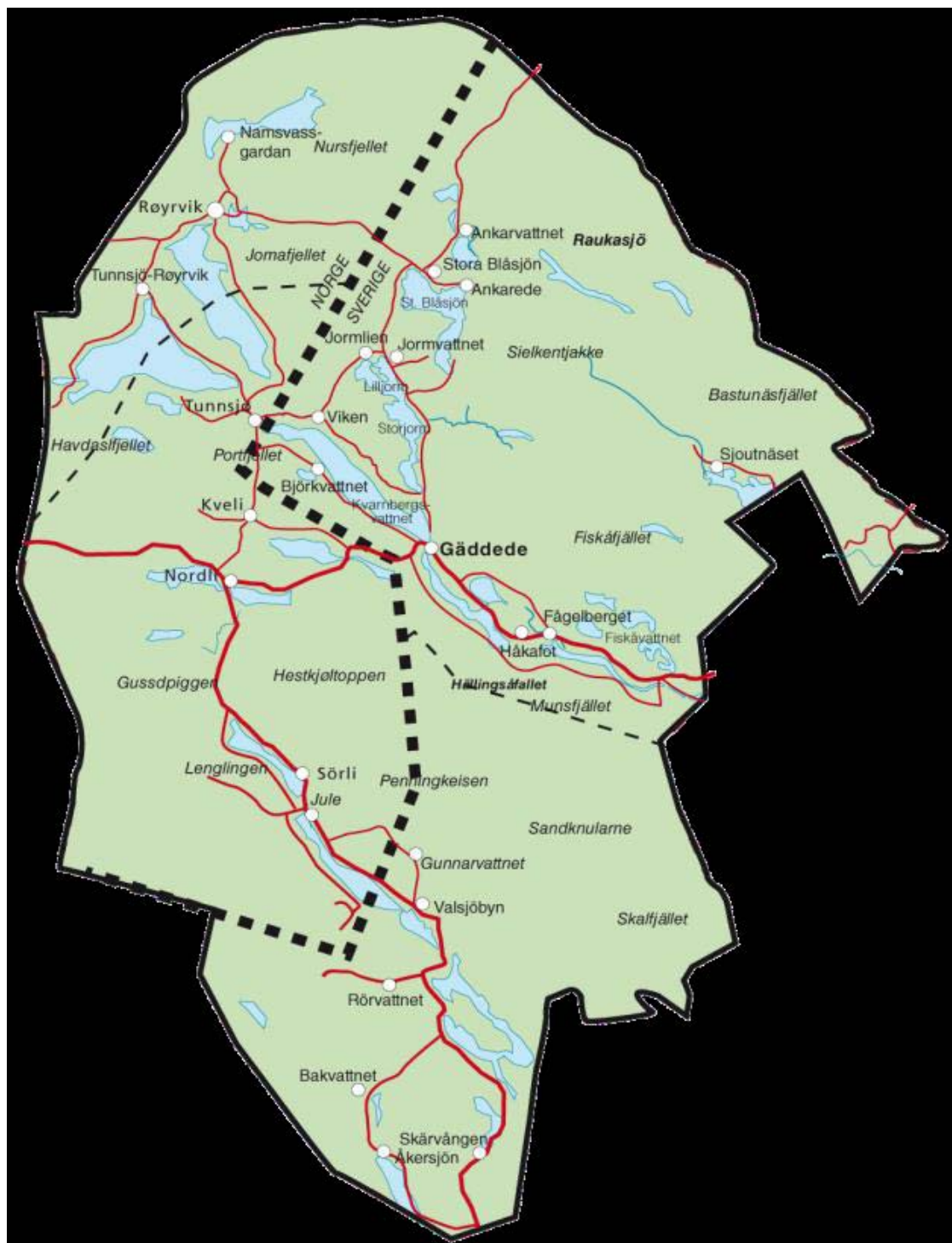
Gjennom mer enn ti år har samfunnsforskere ved NINA studert roviltkonfliktene i Norge. Disse tidligere studiene har vært retningsgivende når vi nå har rettet blikket mot forholdene i GiM. Et gjennomgående funn fra disse tidligere studiene har vært at rovdyrkonflikter handler om mye mer enn rovdyra i seg selv og problemene de skaper. Sånn har vårt budskap stått i kontrast til tolkningene som har fått dominere i politikk og forvaltning. Konfliktene blir ofte forklart som kon-

flikt mellom rovdyr og beitedyr, eller også mellom beitebrukere og rovdyr. Den litt mer avanserte utgaven av det siste er motsetning mellom beitebrukere og rovdyrtilhengere. Tidlig i de første undersøkelsene fra Trysil og Østerdalen fant vi ut at begge disse synsmåtene var litt forfeilet. For det første, og det er egentlig ganske selvsagt, er rovviltkonfliktene sosiale konflikter. Det er snakk om motsetninger mellom mennesker, som har motstridende meninger om rovdyr. For det andre så vi også at motstanden mot rovdyr var utbredt i grupper som ikke har noe med landbruket å gjøre. Det innebærer at rovdyrkonfliktene får næring fra mer enn de konkrete problemene rovdyra skaper. Motsetningsforhold som ganske allment gjør seg gjeldende i det norske samfunnet, har betydning for rovdyrkonfliktenes utvikling og karakter. Vi så for eksempel at mer generelle motsetninger mellom by og land og mellom sosiale grupper henger sammen med rovdyrkonfliktene og forsterker dem. En grunn var at rovdyra for ganske mange symboliserer urban makt og rurale områder. I møte med trusselen fra en sånn *ytre fiende* står man gjerne skulder ved skulder i forsvaret av det man har felles. I Østerdalen så vi for eksempel at rovviltkonfliktene hadde kraft til å forene på tvers av gamle skillelinjer, sånn som mellom store skogeiere, sauebønder og lokal arbeiderklasse. På litt ulike måter er dette grupperinger som ser sitt liv og sin livsstil som truet av veksten i rovdyrbestandene. I tillegg har de det til felles at de er sterkt berørt av generelle økonomiske, sosiale og kulturelle forandringer som endrer bygd-Norge i raskt tempo, forandringer som uavhengig av rovdyrsituasjonen utfordrer deres levemåte og gjør den vanskeligere. Dermed framstår rovdyrvernet som enda et ledd i anslaget mot bygdene. Rovdyrbestandene øker samtidig som raske strukturendringer forandrer den norske landsbygda. Mange identifiserer makta bak begge utviklingstendensene med nøyaktig de samme, sentrale myndigheter og deres kumpaner, eller sagt på en annen måte; Byen og det urbane.

Også i GiM er det konflikten med beitenæringene som har fått mest oppmerksomhet. Og det kan godt hende at rovdyrkonfliktene først og fremst handler om problemene rovdyra skaper for beitenæringene. Men vi kan ikke forutsette at det er den eneste viktige konfliktdimensjonen. Også i denne studien lar vi det være opp til informantene å fortelle med egne ord om hvilke meninger og holdninger de har og hva de oppfatter som de sentrale spørsmålene.

2 Studieområdet ”Grensfjäll i Midt-Norden (GiM) ”

Som nevnt består regionen som her kalles GiM av de norske kommunene Røyrvik og Lierne, samt deler av de svenske kommunene Strömsund og Krokom, som grenser mot Norge¹.

Kart 1. Oversikt over GiM-området

¹ Framstillingen er basert på grunnlagsdokumentene for interregprosjektet (Back, 2008)

Regionen dekker et stort areal på ca. 11000 kvadratkilometer, men har bare 3450 innbyggere. Årlig minker befolkningen med om lag en prosent. Det er oftest unge som flytter. Befolkningen eldes. Noen skoler trues av nedleggelse. Også næringsstrukturen ligner den vi ofte finner i skandinavisk utkant. Det offentlige, det vil si kommunene, er største arbeidsgiver. Privat sektor er preget av mindre bedrifter og enkeltpersonforetak. Det er i hovedsak naturressursene som danner grunnlag for næring og arbeid. En viktig forskjell på norsk og svensk side i GiM er at landbruket står sterkere på norsk side. Ser man regionen under ett, dominerer likevel beitenæringene innenfor primærnæringene. Til disse hører også reinsdrift som drives av den sør-samiske befolkningen. Det finnes eggproduksjon, men melk og kjøttproduksjonen dominerer. Tømmerressursen har også økonomisk betydning, men uten at den spiller noen vesentlig rolle for sysselsetningen. Den største enkeltstående arbeidsplassen utenom offentlig sektor er Lierne Bakeri. Regionen har godt med natur. Her er store fjell og skogsområder. Fire nasjonalparker ligger delvis innenfor og delvis i regionenes umiddelbare nærhet. Dette gir grunnlag for en viss virksomhet og sysselsetting knyttet til tursime, drift og oppsyn med parkene. Det satses på turisme, og en del reiselivsbedrifter er i sving, men sysselsetting innenfor turisme er ikke veldig stor. Alt i alt har regionen en befolkning og næringsstruktur som kjenner tegner mange utkantområder i Skandinavia.

2.1 Konflikten mellom beitenæringen og rovdirene

Innenfor GIM området finner man fire av de fem store rovdirene, bjørn, gaupe, jerv og kongeørn. Det er blitt observert ulv i området, men det er streifdyr. Den historiske utviklingen av konflikten mellom beitenæringen i området og rovdirene er beskrevet i flere dokumenter og rapporter (Estil, 1998; Kjøsnes, 1993; Nygård, et al., 2009; Sand, Aasetre, Aunsmo, & Christensen, 2002; Skogen, Haaland, Krange, Brainerd, & Hustad, 2003; Totsås, 1997; Åhrén, 2010).

2.1.1 Sauenæringen

Grovt kan utviklingen oppsummeres på følgende måte: Antall rovdyr i området har økt. Taps-tallene for beitenæringene har gått opp. Flere landbrukere har lagt om driften fra sau til storfe og melkeproduksjon. Andre har valgt å avslutte husdyrholdet og funnet seg annet arbeid. Noen flyttet fra området (Sand, et al., 2002).

I stortingsmelding nr 27, 1991-92 foreslo den norske regjeringen opprettelsen av *kjerneområder* for blant annet bjørn, og Lierne kommune og Røyrvik kommune ble en del av kjerneområdet for bjørn. Etter hvert som bjørnebestanden økte i kommunene økte tapsprosenten for sauenæringen. På 70- og 80-tallet var den på mellom 4 % og 6 % i Lierne kommune. I perioden 1996-2001 var den på mellom 14 % og 18 % (Sand, et al., 2002). Det siste ti årene har

tapsprosenten i Lierne kommune variert mellom 15 og 25 %. I Røyrvik kommune har tapsprosenten variert mer, fra 1 % til 38 %².

De siste årene, etter hvert som flere sauebrukere har avviklet, har antallet sau og lam som er sluppet på utmarksbeite kraftig redusert. I 1996 ble det sluppet 7736 sau på utmarksbeite i Lierne, mens det i 2010 ble sluppet 1798 sau på beite. Røyrvik har hatt samme negative trenden. I 2000 ble det sluppet 306 sau på utmarksbeite, mens det var 144 sau på utmarksbeite i 2010². I Lierne kommune har antallet dyr som er blitt drept av rovdyr, gått ned samtidig med at antallet dyr som har blitt sluppet på utmarksbeite har gått ned. I Røyrvik kommune kan man observere en motsatt trend det siste tiåret. Antallet lam og sau som er sluppet på utmarksbeite gått ned samtidig som antallet som er blitt drept av rovdyr har gått opp.

I perioden 2000 til 2010 ble 27433 sau og lam sluppet på beite i Lierne kommune og 2963 sau og lam i Røyrvik kommune. Det ble betalt ut rovdyrerstatning for 5052 sau og lam i Lierne kommune og for 794 i Røyrvik kommune. I Lierne sto bjørnen for 77 % av tapene, mens i Røyrvik fordelte tapene seg mer jevnt mellom jerven (42 %) og bjørnen (41 %)². På svensk side av GiM finnes ikke sauehold i noen stor utstrekning. Innenfor regionen er problemene saueneæringen har med bjørn et norsk fenomen.

2.1.2 Reinnæringen

Innenfor GIM-området er det to reinbeitedistrikter på norsk side, Østre-Namdal og Lure, og i Sverige fem samebyer: Voernese, Ohredahke, Raedtievaerie, Jiingevaerie og Jovnevaerie (for nærmere beskrivelse se Åhrén (2010)). Totalt er det ca 22 500 rein som beiter innenfor GIM og det gjennomsnittlige antallet rein som er blitt slaktet pr år har vært på rundt 6000. De siste fem årene har slaktevolumet falt kraftig på svensk side. I sesongen 2006/2007 ble 4400 reinsdyr slaktet. Tallet var redusert til 951 i 2009/2010. På norsk side har slaktevolumet holdt seg stabilt i underkant av 3000 dyr de siste ni årene. I enkelte områder som Jiingevaerie har rovdyrtapene vært så store at det ikke har vært mulig å slakte noen dyr. Næringen hevder nå at den er nær ved å kollapse i enkelte områder, som en konsekvens av rovdyrpresset, se Blom, Wik-Karlsson, Lindberget, & Persson (2011).

Reduksjonen i slaktevolumet skyldes i stor grad en øking i tap etter rovdyrangrep. Østre-Namdal har hatt et betydelig tap til rovdyr de siste fem årene, fra 564 til 1117 pr år. I Luru har tapstallene vært noe lavere, fra 346 til 552 pr år. Nøyaktige tall tilsvarende det man har for

² <http://www.roviltportalen.no>

Norge har vært vanskelig å oppdrive for Sverige, men også der regner en med at reduksjonen i slaktevolum skyldes rovdyra.

I de to norske reinbeitedistriktene, ble det betalt ut i overkant av 19 millioner kr for rovdyrtap i perioden 2005 – 2010. I 2010 ble det totalt betalt ut rundt 61 millioner kr til reindriftnæringen i Norge som erstatning for rovdyr tap. I Sverige har det totale erstatningsbeløpet som er betalt ut til de 51 samebyene vært på mellom 47 og 60 millioner SEK (Blom, et al., 2011). På svensk side blir det hevdet at dette beløpet på langt nær dekker de økonomiske tapene næringen har, som en direkte konsekvens av rovdyrangrep.

Ser man nærmere på rovdyrstatistikken kommer det tydelig frem at det er jerven og gaupa som representerer den største utfordringen for reindriftnæringen. I Luru har jerven stått for mellom 36 % og 44 % av de årlige tapene til rovdyr i perioden 2005/2006 -2009/2010, mens gaupa har stått for mellom 29 % og 41 %. I den samme perioden har jerven stått for mellom 36 % og 45 % av rovdyrtapene i Østre-Namdalen, mens gaupa har stått for 26 % og 37 %. I hele Nord-Trøndelag sto bjørnen for under en halv prosent av rovdyrtapene som ble erstattet i perioden 2005 – 2009³. I Sverige er det også jerven og gaupa som dreper flest rein⁴.

³ <http://www.roviltportalen.no>

⁴ Kilde for antall jerv og gaupe er Sametinget (antal föryngringar) og SOU 2007:89 (antal djur/förnyng) og Rickard Doj (Projektledare Statistik samiskt näringsliv)

3 Metode og forskningsdesign

En vanlig metodisk tilnærming når man vil studere meninger er enkelt sagt å snakke med folk. I småsamfunn gir dybdeintervjuer med enkeltpersoner og i *fokusgrupper* raskt god oversikt over variasjonen i de meningene en befolkning har om et emne. Siden metoden gir anledning til samtale om flere temaer, får man videre mulighet til å studere holdninger i bredere sosial og kulturell sammenheng. Ved å la informantene forklare hva de mener om rovdyr, hvordan dyras tilstedeværelse får følger for dem i arbeid og fritid, og hvilke konsekvenser de mener at rovdyr får for lokalsamfunnet, kan vi få et inntrykk av grunnene til at folk har ulike oppfatninger.

Til sammen har 47 personer deltatt. 40 personer deltok i fokusgrupper. 7 stilte enkeltvis til i dybdeintervjuer. Av disse ble ett foretatt per telefon. Arbeidet med å skaffe til veie informanter er en møysommelig prosess. Aktuelle kandidater skal spores opp, forespørres (ofte med god del overtalelse) og så skal tidspunkter og møtesteder avtales. For en som kommer utenfra og er lite kjent, er det mange barrierer i prosessen. Alette Sandvik i Naturdata var til god hjelp når det gjaldt å finne fram til informanter vi kunne kontakte. Ofte tok hun den første kontakten med personer som kunne hjelpe til med å danne fokusgrupper og stille til intervju.

Kvalitative tilnærminger er godt egnet når man vil studere folks meninger om og holdninger til forskjellige spørsmål. Informantene får anledning til å utdype meningene sine og til å fortelle om dem i sammenheng med det livet de lever. Dermed er metoden også godt egnet til å fange opp konteksten for den meningsproduksjonen som løper forut for det folk sier i et intervju, men de garanterer ikke for representativitet. Vi søkte å kompensere for problemet på to måter. Metodebegrepet *metning* (Bertaux & Thompson, 1997) tar utgangspunkt i det forholdet at sosiale fenomener som meninger, holdninger og motiver for valg deles av flere. Det finnes mange færre meninger om ting enn det finnes folk. Det kan utnyttes metodologisk. Etter hvert som man intervjuer, oppdager man at meningene som ytres, begynner å gjenta seg fra intervju til intervju. Når nye intervjuer ikke lenger bringer noe nytt, kan man si at man har oppnådd metning. Man ser da at folks synspunkter kan grupperes i noen hovedtyper, og det er disse hovedtype-ene studier som denne har som oppgave å finne fram til.

For å kunne påberope seg metning, må en sikre seg at det *sosiale systemet* man studerer er tilstrekkelig kartlagt og dekket. For et prosjekt som dette innebærer det at vi ikke kan utelate hele grupper av befolkningen. Vi har forsøkt å kompensere fraværet av statistisk representativitet med hva vi kan kalle "kvasirepresentativitet". Vi har så godt det lar seg gjøre, rekruttert informanter fra ulike deler av samfunnet, og sånn søkt å sikre oss at intervjuene dekket variasjonen i meninger. Basert på det vi vet om næringsstrukturen i GiM, har vi sørget for å intervju representanter for næringene som er listet opp nedenfor.

1. Representanter for landbruket (folk som driver/har drevet med sau, men også andre, for eksempel bønder som driver/har drevet med melkeproduksjon)
2. Aktører i reindriften / Sørsamisk befolkning
3. Offentlig ansatte
4. Representanter for turistnæringen
5. Folk som jobber med natur og naturforvaltning (på kommunalt nivå, men også i andre sammenhenger)
6. Andre som jobber i privat sektor, uten å ha yrkesmessig tilknytning til landbruket og utmarksbruk

I tillegg sikret vi oss at begge kjønn var representert, at vi hadde informanter i flere aldersgrupper og at de kom fra alle fire kommuner. Basert på materialet som er samlet inn, føler vi oss trygge på at vi har god oversikt over variasjonen i holdninger til rovdyr, men vi kan si lite sikkert om andelene som stiller seg bak de forskjellige meningene. Bakerst i rapporten finnes vedlagt en oversikt over materialet (Vedlegg 1).

Inndelingen etter næring gir mange steder overlappende grupper. Et typisk eksempel er bønder, som ofte har andre inntekter enn fra gården de driver. Sånn er det også i GiM. Mange av informantene hadde tilknytning til andre næringer enn den de representerte som informanter. Særlig mange hadde en eller annen relasjon til landbruket, enten ved at de selv drev gård ved siden av annet arbeid, eller vet at de kom fra gård eller hadde slektninger i landbruket.

Vi føler oss overbevist om at intervjuene til sammen inneholder hele variasjonen i lokalbefolkningens synspunkter når det gjelder rovdyrsituasjonen. Selvsagt kan det finnes nyanser som blir borte når man lar 47 personer representere 3500, men måten informantene er valgt ut på, gjør det lite sannsynlig at viktige oppfatninger, som deles av mange, ikke kommer fram i intervjuene. Etter å ha intervjuet noen runder oppdaget vi nettopp at det var lite nytt som kom fram i hvert enkelt nye intervju, og det gjaldt enten vi befant oss på norsk eller svensk side av grensen. Når hvert nytt intervju brakte lite nytt, og vi samtidig hadde sikret oss at alle relevante grupper var representert, fikk vi tillit til at vi hadde fanget opp meningsmangfoldet rundt rovdyrspørsmålet temmelig godt.

3.1 Fokusgrupper

Et fokusgruppeintervju foregår som en gruppesamtale. Alle steder var det enkeltpersoner som sa seg villige til å rekruttere deltagere, informere om prosjektet og finne et sted hvor samtalen kunne foregå. Selve samtalen ble ledet av en forsker, og varte mellom to og tre timer. Hvor mye forskerne styrte intervjuene varierte. Erfaringer med og synspunkter på rovdyras tilstede-

værelse var et tema som virkelig fenget i de fleste gruppene. I materialet finnes mange eksempler på at samtalene forløp veldig lett. Ved hjelp av en intervjuguide sikret vi oss at alle temaene vi hadde planlagt å snakke om, ble berørt.

Det finnes to hovedstrategier når det gjelder sammensetningen av gruppene. Setter man sammen uensartete grupper kan man ideelt sett studere hva som skjer når folk med svært ulike utgangspunkt diskuterer et tema, og hvordan det arter seg når ulike synspunkter brytes mot hverandre. Erfaringsmessig er dette en vanskelig oppgave. Gruppedynamikken som oppstår kan lett bli preget av at en eller noen få dominerer samtalen. Enkelte synspunkter har dermed en tendens til å undertrykkes. Vi valgte i stedet å sette sammen såkalte homogene grupper, som stort sett besto av folk som drev innenfor samme næring. Med denne framgangsmåten er det sannsynlig at ikke all meningsvariasjon kommer fram i hver samtale. Men samtalene blir ofte ganske dynamiske likevel, fordi folk ikke er *helt* enige om alt, og derfor kan det komme fram ting som forblir skjult i intervjuer med enkeltpersoner. Dessuten viste det seg altså at vi oppnådde metning, når vi ser alle fokusgruppeintervjuene i sammenheng.

3.2 Anonymisering

Det er et grunnleggende krav for undersøkelser som dette at materialet anonymiseres skikkelig. Enkeltinformanter skal ikke kunne gjenkjennes. I små samfunn kan det være veldig vanskelig. Derfor har vi vært svært forsiktige med å opplyse om hva folk jobber med, hvor gamle de er, hvilket kjønn de har, om de bor i Norge eller Sverige og så videre. Dessverre lider framstillingen dermed av at informasjon som kunne være nyttig for leserne, ikke kan formidles, men anonymiseringen er et ufravikelig krav.

4 Kartlegging av holdningene til rovdyr

Overalt hvor vi har foretatt kvalitative studier av folks meninger om rovdyrspørsmålene er befolkningen delt. Befolkningen i GiM-regionen, slik vi har møtt dem, utgjør ikke noe unntak. I materialet målbæres argumenter både for og mot rovdyr. Det gjelder i stor grad gaupe og jerv, men også den for området mest kontroversielle arten, bjørnen. I tillegg har det nok en gang vist seg at de aller fleste har nyanserte synspunkter. Inntrykket er at folk uansett hvilke synspunkter de selv forfekter, ser kompleksiteten i rovdyrspørsmålet. Dermed gir ikke materialet noe grunnlag for å legge hovedvekten på skarpe konflikter og høylytt uenighet mellom sambygdingene i GiM-regionen. Det innebærer likevel ikke at befolkning er samstemt i synet på rovdyra. Mange har sterke motforestillinger mot utviklingen, særlig når det gjelder bjørn. Men det er også en god del som viser fasinasjon og en viss glede over å ha sånne "flotte" dyr i nærnaturen. Dette er åpenbart grupperinger som ikke alltid ser på hverandre med helt blide øyne. Men den aggressive stemningen vi har møtt andre steder, og som nok kan ha vært tydeligere til stede i GiM-områdene før, får vi ikke øye på nå. Vi har ikke møtt noen som blankt avviser at lokal meningsmotstandere har gyldige argumenter. Da er det en annen sak når det gjelder synet på sentrale myndigheter og rovdyrtilhengerne i verneorganisasjonene. I omtalen av dem kan tonen ofte være svært skarp.

Men det er altså nyanser heller enn skarpe konfrontasjoner som preger det materialet vi har fått fram. Rovdyrspørsmålet favner mye breiere enn et enkelt spørsmål man er for eller mot, for eksempel bjørn. Da vi analyserte materialet, var det noen temaer som utkrystalliserte seg. Det var informantene selv som trakk inn et bredere spekter av emner, som på litt forskjellig måte har med meninger om og holdninger til rovdyr å gjøre, og ut fra dem har vi lagt opp presentasjonen nedenfor.

4.1 For eller mot rovdyr?

Som vi alt har sagt fant vi, i regionen som alle andre steder vi har studert rovdyrkonflikter, at meningene varierte. Selv om mange var svært skeptisk til utviklingen med økte rovdyrbestander, gjaldt det slett ikke alle. Et hovedinntrykk var heller at folk har ganske nyanserte synspunkter. Ingen av informantene var for eksempel kategorisk for eller mot å ha rovdyr i området. Befolkningen i GiM har levd med rovdyr lenge, og folk har kanskje lært seg å se saken fra flere sider. I alle fall var det sånn de valgte å framstå i møte med oss forskere. På spørsmål om man anså rovdyr som en ressurs eller en ulempe satte informantene typisk i gang med å veie. De ramset opp for- og motargumenter og måtte som regel presses litt før de landet på en konklusjon. Og når de gjorde det var det en del som svarte at de så rovdyra som en ressurs for regionen, men det var nok flere som anså at rovdyrene i sum var en ulempe.

Den negative eller skeptiske holdningen til rovdyra begrunnes på ulike måter. Et alminnelig utgangspunkt for vurderinger er å spørre om noe er nyttig eller ikke. Det gikk også igjen når våre informanter skulle vurdere rovdyr:

De [rovdyra] er jo ikke noe matnyttig vilt og det er jo ikke noen penger å hente på dem. Med unntak for de stakkarene som er satt til å passe på dem og sørge for at vi andre er lovlydige. (Informant 1)

Jeg ser ingen matnyttig ressurs i rovdyrene eller fremtidig inntekt fra dem. (Informant 2)

Det er en forferdelig stor kostnad knyttet til de dyrene vi allerede har. (Informant 3)

Rovdyrene skaper mye mer arbeid, men det går godt å holde på og det lønner seg godt. (Informant 5)

Det går jo på økonomien. Jeg betaler jo halvdelen av de kostnadene selv. Jeg har jo mellom 40 og 60 tusen i året i ren pengeutgift pluss all min fritid og nattesøvn. Så går det jo utover resten av driften. Jeg må leie inn mer hjelp på gården. Det blir vel mer enn de 50-60 tusen som bare går med til tilsyn. (Informant 5)

Det har jo med økonomi å gjøre. Sånn som for svigerfaren min som la ned. Det var jo klart enklere å kutte ut og ta seg arbeid og få seg lønn. (...) Jeg tror erstatningene for sau var veldig dårlige på den tida. (Informant 37)

Gjetere koster penger og det er vanskelig å få tak på dem. (Informant 24)

Her forklares rovdyrskepsisen i et økonomisk språk, og de som snakker har eller har hatt tilknytning til landbruket. De anser at store rovdyr ikke har noen åpenbar nytte, men at de stort sett bare er forbundet med unødvendige kostnader. Ikke nok med at det er dyrt, deres tilstedeværelse påvirker folks liv negativt også på andre måter:

Man får jo et annet syn når man bor her. Jeg som har bodd i Sør-Sverige jeg er sikker på at dersom jeg hadde blitt boende i Sør-Sverige hadde jeg tenkt at vi skal ha bjørn og ulv selvsagt. Jeg er sikker på at jeg hadde inntatt det synet. Men det gjør jeg ikke siden jeg har flyttet hit. Når man ser... menneskenes redsel, og for dem som har sau og rein begynner man å tenke: er det verdt det å ha så mye bjørn? Er det verdt redselen? Er det verdt uroen? (Informant 14)

Noen mennesker må og få bo her. Ikke bare rovdyr. (Informant 23)

Jeg har aldri sett den selv, men jeg har hørt historier. Jeg er ikke sånn friluftsmann som går ut og fisker og jakter, ikke i det hele tatt. Men jeg er glad i å løpe. Men slik som det er nå er jeg engstelig for å springe (Informant 31)

Jeg tror det er mange som gleder seg til november og en vet at bjørnen har gått og lagt seg. Da kan man slippe ned skuldrene. (Informant 35)

Frihetsfølelsen blir 100 %. (Informant 34 følger opp Informant 35 sitt utsagn)

Under slike utsagn ligger en forutsetning om at hvis noe skal ha verdi, må det ha verdi for mennesker. Enten det gjelder økonomi eller frykt er det nytten for mennesker som blir målestokk for organismene i naturen, og her for rovdyra i regionen. Tankemåten setter mennesket i sentrum for vurderingene. Man kan si om slike utsagn at de er *antroposentriske*, en vurderingsmåte som betrakter mennesket som midtpunkt og målestokk for alle ting. Det antroposentriske perspektivet gir mennesket en slags moralsk rett til å tilpasse naturen etter egne behov. Ut fra en sånn synsvinkel vil det, så lenge rovdyra ikke har noen verdi for folk, bare være logisk og fornuftig å utrydde dem. Men det er det ingen av informantene som tar til orde for. Det er nemlig ikke sånn at folk flest bare tenker antroposentrisk. De aller fleste, også blant dem som ikke så noen klar nytte ved rovdyras tilstedeværelse, tok til orde for at artene ikke måtte utrykkes:

Man vil jo ikke utrydde en art. Det er det jo ingen som vil. (Informant 14)

De som bor her aksepterer at rovdyr fins her. De ønsker ikke at rovdyrene skal forsvinne. (Informant 21)

Jeg ser på det som en fordel at man har rovdyr i området. Da har noe med den totale balansen å gjøre. (Informant 20)

Den [bjørnen] har jo sin plass i naturen. (Informant 31).

Her er argumentasjonen som henviser til nytte og kostnader borte. Andre problemer rovdyra måtte forårsake er også ute av fokus. I stedet henvises det til at alle arter, rovdyr inkludert, har en egen rett til å eksistere og at de har "sin plass i naturen" og til og med bidrar til balansen der. Samlet bidrar befolkningen i GiM dermed til å bryte ned skillet mellom to *naturesyn* som kan betraktes som diametrale motsetninger, nemlig om man enten setter naturen eller mennesket i

sentrum for vurderingene man gjør. Ingen vi har snakket med miskjenner rovdyras rett til eksistens. Samtidig er det svært få, om noen i det hele tatt, som ikke kan se at rovdyra skaper problemer for (noen) folk.

Dermed handler variasjonen i holdinger i bunn og grunn ikke så mye om man er for eller mot rovdyr, men om hvordan rovdyr får betydning for folks liv og virksomhet. Og det kommer resten av framstillingen her til å handle om.

4.2 Rovdyras plass i (den lokale) naturen

Spørsmålet om man er for eller mot rovdyr, er i bunn og grunn ikke særlig relevant. Ingen vil utrydde dem. Det er ikke dermed sagt at man gjerne vil ha dem til nabo. I fortsettelsen tar vi opp beslektede emner. Et sånt var spørsmålet om *hvilke* bjørner som fortjener å leve.

Rovdyrene hører til her. Det er skadedyrene man vil ha vekk. (Informant 17)

Man aksepterer rovdyrene, men ønsker ikke å ha skadedyrene. (Informant 9)

Folk skiller altså mellom to typer av bjørn – skadedyrene og de andre. Det ser ut til å være utbredt oppfatning at det er mulig å skille mellom bjørner som har "problematferd" og bjørner som har en "naturlig" atferd. Bjørner som oppfører seg "naturlig", unnviker mennesker og oppholder seg i naturen, representerer ikke noe problem og kan få bli. Problembjørnene, som er for nærgående og som dreper husdyr, skaper en lang rekke problemer og må fjernes.

Andre mener at rovdyrene hører til i villmarka, men ikke i et produksjonslandskap som brukes av mennesker:

Man ville jo ikke savne den (bjørnen), man ser den jo aldri. (Informant 43)

Men den tilhører jo naturen. (Informant 42)

[...]men den passer ikke inn i dagens samfunn. (Informant 44)

Dersom våre forfedre hadde stått opp fra graven og sett hva vi driver på med i Norge i dag hadde de ristet på hodet. De jobbet nesten livet av seg for å bli kvitt svineriet for å kunne drive med matnyttig produksjon i de områdene. (Informant 1)

Hvilken plass en art, et rovdyr for eksempel, har i naturen handler ikke bare om den en enkelte arten. Det er nok vel så viktig hvordan man ser på den naturen hvor rovdyra finnes. Skillet kan illustreres med forskjellen mellom ordene utmark og villmark. Begge kan betegne det samme

arealet, eller stykke natur, men som begreper uttrykker de noe ganske forskjellig. Utmarka forstås oftest som et produksjonslandskap, et areal hvor naturen produserer verdier som kan høstes, for eksempel gjennom beiting og hogst. Villmark ses nok helst som et sted der naturen selv råder grunnen, hvor naturens egen dynamikk hersker fritt. Nå kan selvsagt konkrete områder oppfattes ulikt med hensyn til dette. Avhengig av hvem man snakker med, kan samme landområde være både utmark og villmark, og det er lett å forstå at et rovdyr ikke med noen nødvendighet har samme selvfølgelig tilhørighet i et produksjonslandskap som det kan ha i vill natur.

Spørsmålet om GiM-naturen er et brukslandskap som produserer tjenester for menneskers næring, eller vill natur, er nok et spørsmål som skiller befolkningen. Hvor tyngdepunktet ligger, er dessuten noe som kan endre seg historisk, og det kan godt hende at endringer på dette nivået på sikt kommer til å få betydning når det gjelder GiM-befolkningens holdningen til bjørnen og de andre rovdyra. Et inntrykk vi har fått, er at et flertall ser på naturen i regionen som utmark, men at utviklingen muligens går i retning av at ideen om villmark er på frammarsj. Den har noen tilhengere blant informantene og står vel også ganske sterkt i noen sentrale maktorganer. Opprettelsen av nasjonalparker kan stå som eksempel.

4.3 Fasinasjon

På tross av at flere av informantene uttrykker en skepsis til å ha bjørnen som nabo avslører de fleste en sterk fasinasjon og benytter positivt ladde ord til å beskrive arten:

Det er jo et flott dyr, på avstand. (Informant 12)

Ville dyr har jo noe ekstra ved seg. Det å se en elg og eventuelt en bjørn er jo stort fordi du ser dem så sjeldent. (Informant 20)

For det første brukes altså ord som "flott" og at det sammen med andre ville dyr har noe "ekstra" ved seg. De positive beskrivelsene går igjen hos de fleste informantene. Vurderingene knytter an til et mer generelt syn på naturen. Her sammenlignes det med elg, men det kunne like godt vært noe annet. Befolkningen i GiM-regionen bor så å si midt i naturen. De fleste setter pris på den naturen de har til nabo. Som del av disse vakre omgivelsene skiller ikke bjørnen seg fra andre ville dyr. Den er også flott. Sett på en annen måte er bjørnen spesiell:

De er smarte dyr. Det er ikke lett å jakte på dem. (Informant 41)

Jeg synes det er et vakkert dyr. Det jeg synes er mest påtagelig er det at det er et dyr som har en evne til å tenke på en annen måte enn andre dyr. Den gjemmer seg bevisst. Den er helt annerledes å jakte på enn andre dyr på grunn av at den kan gjemme seg. Den oppfører seg på en helt annen måte. (Informant 46)

Det er flere som holder fram dette at bjørnen skiller seg fra andre arter ved at den er smartere – en listig skapning som tenker annerledes enn andre dyr og som derfor er vanskelig å få has på gjennom jakt. Det ligger selvsagt en erkjennelse av at den kan skape noen problemer under dette. Men som egenskap i seg selv er *smart* utvilsomt en positiv kvalitet. Og dette gikk igjen. Bjørnen beskrives i ganske positive termer. Nær samtlige informanter bruker sånne ord. Det betyr ikke at GiM-befolkningen er en befolkning som samlet jubler over å ha bjørn i regionen. Det er nemlig ingen nødvendige motsetninger mellom et positivt syn på selve dyret, holdning til bestandsstørrelse og anerkjennelse av at den skaper problemer. Derfor lar fasinasjon seg for eksempel fint kombinere med frykt:

Det er fasinerende å se dem så lenge de ikke springer mot deg (Informant 24)

Fasinerende, flott, vakker og smart, men også farlig. Et dyr man helst vil se på avstand. Sitatene viser at synet på rovdyra (her bjørnen) ikke er enkelt og endimensjonalt som lar seg beskrive i termer av positiv versus negativ. De helt ensidige vurderingene er fraværende i materialet. Folk vurderer dyra fra mange synsvinkler og synet på dem er dermed sammensatt. Beskrivelser som de over møter vi også blant informanter som virkelig har kjent problemene de kan skape på kroppen, som representanter for beitenæringene. Når det gjelder dem (og mange av sambygdingene), kan vi beskrive holdningen til bjørnen som preget av ambivalens – man kjenner problemene den skaper, men lar seg fascinere av en flott skapning. Folk er imidlertid ganske forskjellige når det gjelder vektingen av disse to sidene ved bjørnen.

4.4 Ulike næringer/Ulike syn

Vi sikret oss at vi fikk snakke med informanter fra seks ulike yrkessektorer. Bakgrunnen er en enkel hypotese om at holdninger til rovdyr har sammenheng med det yrket man har. I GiM-regionen er beitebrukernes, både innen saueholdet og reindrifta, erfaringer med rovdyr noe som åpenbart kan være med på å forme holdninger. På motsatt side kan det tenkes at folk som driver med naturforvaltning (for eksempel i tilknytning til nasjonalparkene) eller turisme ut fra sine yrker har andre vurderinger av å ha rovdyr i nærheten. Hypotesen har nok noe for seg, men den slo bare delvis til.

Informantene som driver eller har drevet innenfor beitenæringene er i hovedsak ganske skeptiske til rovdyr. Det er tross alt de som bærer de mest målbare kostnadene ved veksten i rovdyrbestandene. Sauenæringen taper mest til bjørn, mens det nok er jerven som tar flest rein. Det er rett og slett sånn at mange av de problematiske sidene ved rovdyr, oppleves av folk som har dyr på utmarksbeite i særlig sterk grad. Mange har trukket seg fra sauenæringa. De beskrev en dødsdømt næring hvor det ikke lenger er mulig å drive rasjonelt, og det er bjørnen som får hovedskylda. Samtidig vet vi at bønder slutter med sau over hele landet, og at det er mange grunner til at det kan være vanskelig å få sauedrift til å lønne seg. Også blant brukerne i GiM fortelles det for eksempel om lave priser på slakt, men det er det likevel problemene med rovdyra og særlig bjørnen bøndene holder fram som den viktigste årsaken til å legge ned. Informantene forteller hvordan det å legge ned driften av en besetning man har slitt for drive fram føles som en tung belastning, som å legge ned et livsverk. Det er mye som går tapt:

Som sauebonde har du en ekstremt hektisk periode under lammingen og en rimelig travel periode under paringen, så får du en roligere periode om vinteren når de skal mates to ganger om dagen og ha normalt ettersyn. Sender dem på fjellbeite på sommeren så får du gå tilsyn ute i Guds frie natur og tar med deg fiskestanga og fiske litt. Og være nesten som en fjellvandrer (...) Det er jo veldig fritt og fint arbeid. Var jo mye ute i naturen og fikk jo gratis trim og mosjon og hadde mange flotte og fine dager. Det er jo en (...) herlig driftsform. Og som ga litt penger i kassa på slutten. Og det er det som teller når du skal betale julegavene. (Informant 2)

Det handler altså om mer enn økonomisk tap. Informant 2 forteller om et yrke og en næring som definerer en måte å leve livet på. Han beskriver et fritt og fint liv hvor skillet mellom arbeid og fritid av og til viskes ut. Det er store sesongvariasjoner. Hektisk i noen perioder, men også lange perioder med mindre å gjøre. Da kunne det være mulighet for reiser og skikkelig ferie. Den samme informanten fortalte også om et fagmiljø som var i ferd med å gå tapt. Dermed falt noe av grunnlaget for samarbeid bort. Før kunne man for eksempel dra på ferier mens kompetente naboer så etter besetningen. Å legge ned innenfor en sånn næring framstilles dermed som noe helt annet enn å skifte jobb, som en forandring som griper inn i livets helhet og sammenheng, og gir vidtrekkende konsekvenser for den enkeltes livsstil.

Blant informantene fra beitenæringene var nok det dominerende bildet at man opplevde bjørnen som en klar ulempe. Likevel er det ikke et svart-hvitt bilde her heller. Som sagt slo tesen om næringstilknytning som bestemmende for holdninger til rovdyr bare delvis til:

Jeg skjønner at rovdyrene må ha sin plass de og, men sau og bjørn går jo ikke i lag. Og en må bare akseptere at det er slik. Men jeg er ingen bjørnehater. (Informant 12)

Jeg er ikke akkurat rovdyrvenn. Dersom det er nødvendig skyter jeg rovdyr (...). Jeg er ikke fanatisk og mener at rovdyrene har skylda for alt som er galt. Bygdedyret er mye verre i den sammenhengen. (Informant 5)

Sitatene stammer fra personer som har dyr på beite, og de uttrykker en holdning vi har inntrykk av at en ganske mange deler; rovdyra skaper problemer, men de har en rett til å være i naturen. Enkelte mener at det også har vært store kontroverser innad i saunæringa:

I en periode her i Lierne var det jo en veldig stor intern uenighet blant sauebøndene. For enkelte hadde jo ikke problemer og forsto ikke problemet, mens andre hadde jo et kjempeproblem og forsto ikke hvordan de skulle komme seg ut av det. Det var jo med på å skape veldig store konflikter mellom sauebrukerne når denne rovdyr situasjonen dukket opp. (Informant 1)

Ikke uventet er personer med en tilknytting til landbruket ganske snare til å peke på negative konsekvenser av rovdyras tilstedeværelse. Representantene fra reiselivsnæringa utgjør kanskje et slags motsatt ytterpunkt, men bildet må nyanseres. Også blant informantene fra reiselivsnæringa observerte vi at informantene var delt i synet på rovdyrene. Noen opplevde rovdyrene som en ulempe:

Vi hadde masse folk som kom hit og leide hytter. De har sluttet å komme på grunn av bjørn. De tør ikke gå ut i skogen fordi de er så redde. (Informant 13)

Mens andre så på det som en fordel å ha bjørn i området:

Det er et veldig stort trykk av rovdyrarter her. Vi kan nytte det til turisme med å ta folk inn å se på det. Det er muligheten. (...) Vi har lyst til å ha rovdyrene i naturen og vi har lyst til å vise dem frem for turistene (Informant 16)

Rovdyr kan hvis du gjør rett bruk av det bli til et lite pluss. Nasjonalparksenteret legger opp til bjørnecamp, fotosafari, guidet tur hvor det er trygt og bruk det på en god måte. Å spisse produktet [med rovdyr] kan gi en ekstra piff til det hele. (Informant 20)

Det er større interesse for elgjakt hos oss på grunn av at det fins bjørn her. Det er lett å få gjester. (Informant 46)

Innenfor reiselivet oppleves altså konsekvensen av bjørn ulikt. Noen ser fordeler, andre ser det som en ulempe. Flere av de som representerte reiselivet i intervjuene hadde også tilknytning til landbruket. Det kunne være ved at en gård var utgangspunktet for turistvirksomhet, eller ved at man på ulike måter hadde tilknytning til en gård gjennom slektskap. Det var nok noe av grunnen til variasjonen i holdninger innenfor denne næringa.

Landbruket og reiselivet har det til felles at de begge har naturen og naturgrunnlaget som viktigste ressurs, selv om det er på svært ulike måter. Nettopp fordi de utnytter en ressurs som de nå må dele med relativt betydelige rovviltbestander er dette grupper som er viktige og interessante i vår sammenheng. Men de utgjør ikke noe flertall blant befolkningen i GiM. Offentlig sektor og private virksomheter (utenom turistnæringene) ansetter langt flere. Rovdyr har kanskje ingen dirkete økonomisk betydning for dem, men også i de gruppene finnes klare meninger om rovdyr.

Beiting i fjellet. Før hadde man flere tusen sau som beite. Så vi holdt jo det landskapet i hevd. Nå gror det igjen. (Informant 18)

Livsstilen blir jo totalt endret. Da jeg vokste opp tenkte vi ikke på bjørnen i det hele tatt. Vi lekte ute på høstkveldene og var ikke redde noen ting. Det var jo spøkelser man var redd for på den tiden. I dag er det en reel ting. Min datter sa til meg nå når hun var hjemme i sommer: "Du pappa er du klar over at jeg aldri har gått opp i skogen bak huset vårt." Det er 10 meter fra husveggen og inn i skogen. I hele sin oppvekst turte hun ikke å gå inn i den skogen 10 meter fra huset. Hun er livende redd for bjørn. Hun sier til meg at hun aldri flytter hjem til oss når hun skal flytte tilbake til Lierne. (Informant 30)

Det er for mye rovdyr i området for reindriftsnæringen. De har svært store tap. (Informant 22)

Jeg er ikke glad i bjørn. (Informant 31)

Problemenes som beskrives av folk som driver med beitedyr, gjentas av folk som står utenfor næringa. Mange føler nok at de samme tingene, for eksempel det som angår endret livsstil, også gjelder dem. Men det råder nok også en form for solidaritet mellom folk, på tvers av næring og sysselsetting. Her er en med arbeid i offentlig sektor og uten egen tilknytning til landbruket som gir uttrykk for forståelse:

Det var nok mange som følte det som en reduksjon i livskvalitet i forhold til det å være bonde, med den graden av frihet som man har som sauebonde i forhold til den mer bundne form som gårdbruker med melkeproduksjon. (Informant 8)

Informanten her uttrykker mer enn bare medfølelse. Han vet at flere sauebønder har gått over til melkeproduksjon og forstår hvilken fundamental endring det er for den enkelte brukers livsførsel. Fra frihet til bundethet, utsagnet er helt i tråd med det informant 2 (den tidligere sauebonden vi siterte over) også sa. Motstand mot eller skepsis til bjørn kan godt ha landbrukets problemer som utgangspunkt selv blant folk som ikke selv driver i den sektoren. Sambygdinger ser hverandres liv. De ser hverandres slit og problemer, og historier om hvordan bjørnen har herjet i ulike besetninger sprer seg blant folk.

Jeg skjønner jo at de har lagt ned. Det fins jo snart ikke sauebruk lenger. Fordi de har gått lei fordi det bare er bare kamp, kamp, kamp. Og at de ikke kommer noen vei. Resultater i at de legger ned gårdsdriften. (Informant 37)

Det har vært tragisk å se naboer bli tvunget vekk i fra næringen. I de verste årene var det jo 1200 sau som ble drept av rovdyr. Det er jo 1,2 km med dyr. (Informant 30)

Gjengangerne i det offentlige ordskiftet, som at sauebønder er late folk som ikke bryr seg om dyra sine, støtte vi bare i liten grad borti. Solidaritet med sambygdinger er altså et utgangspunkt for rovdyrskepsis blant folk som ikke selv driver innenfor beitenæringene. Vi delte informantene i tre her. Folk som har eller har hatt dyr på beite, folk som driver med reiseliv og alle andre (den store gruppe som ikke har naturen som sitt direkte næringsgrunnlag). Tendensen er helt klart sånn at folk i landbruksnæringene er mest negative, de i turistnæringene mest positive, og kanskje "alle de andre" befinner seg et sted midt i mellom. Men innenfor alle gruppene så vi at det var variasjon.

4.5 Endret bruk av naturen

Næringstilknytning er et utgangspunkt for å forstå folks holdninger til rovdyr, enten de er positive eller negative. Et annet kan være egen bruk av naturen, til rekreasjonsformål. I flere av intervjuene blir det trukket frem at nærheten til naturen er mye av grunnen til at folk velger å bli boende eller har flyttet til området. Økningen i antallet bjørn ble av flere trukket frem som en av faktorene som har vært med på å påvirke lokalbefolkningens bruk av naturområdet. Mange informanter fortalte om at bruken av naturen i området var endret etter at bjørnen gjorde sitt inntog.

Enkelte kvier seg for å gå ut på grunn av bjørnen. (Informant 26)

Det har skjedd en merkbar endring siden 90-tallet og frem til i dag i forhold til bruken av naturen. Og da kanskje spesielt i forhold til den litt eldre delen av befolkningen. En merker det spesielt i forhold til bærplukking hvor det har vært en merkbar reduksjon. (...) Jeg ser ingen annen forklaring på denne nedgangen enn rovdyrproblematikken. (Informant 8)

Jeg går ikke alene i fjellet lenger. Det er stor forandring siden 80-tallet. Da tenkte jeg ikke på det en gang. Før brukte du fjellet og slappet av, mens nå er du på vakt. (Informant 9)

Det var spesielt mange eldre som var glad i å gå i bærskogen og plukke bær. De drar ikke lenger ut. (Informant34)

Det er mange som er nervøse for å møte på rovdyrene når de er på molteplukkingstur. (Informant 24)

Bjørnen har kommet, og det har nok forandret en del, men ting forandrer seg uansett. Det ikke bare tilstedeværelsen av bjørnen i området som blir trukket frem for å forklare hvorfor det er færre i dag, som plukker bær.

Den yngre generasjonen er ikke like flink til å bruke naturen til fiske, jakt og bærplukking som min generasjon var. (Informant 26)

Blant enkelte av informantene får bjørnen skylda for nær sagt alt som forandrer seg. Vi tror imidlertid at denne informanten er inne på noe. Historiske data om folks deltagelse i friluftsliv viser for eksempel at deltakelsen i bærplukking har gått kraftig ned, særlig blant ungdom (Odden, 2008). Men at enkelte opplever at bjørnen umuliggjør det frie livet de levde før, er det ingen grunn til å tvile på. Likevel, det er andre som aksepterer at bjørnen er ute i naturen og fortsetter å bruke den som før.

Jeg trivs godt med å bo ute i naturen. Trives med små lokal samfunn. (...) Vi har alt av rovdyr her. Innom grensene våres. Og det synes jeg egentlig i utgangspunktet er bare eksotisk. Man ser jo ikke noe til dem. Og har ikke noen problemer med dem (...). Man registrerer jo at reinsnæringen har sine problemer. Og at sauebønder har sine problemer. Man registrerer jo det som har skjedd med elgjegeren i Sverige, rett over grensen. Og det har nok påvirket enkelte rett etter hendelsen. De likte ikke å gå ute i skogen for

å plukke bær.(...) I hvert fall når det sto på som verst i Sverige. Sånn sett har man merket litt av den negative effekten med dem, men til daglig går jeg ikke rundt og tenker på rovdyr når vi er ute i skogen. Vi går ikke og er redd for den. (Informant 17).

Bruker dere naturen helt uavhengig av Bjørn? (Intervjuer)

Ja, vi bruker naturen helt uavhengig av den. (Informant 19).

Jeg bryr meg ikke så forferdelig mye om dem når jeg er ute. (Informant 24)

Også når det gjelder rekreasjon er altså befolkningen delt i synet på rovdyras betydning. Jakt er trolig den friluftaktivitet som ofte kommer i konflikt med rovdyr, men selv blant jegerne var synet på bjørnen varierende. Det blir trukket frem at det eksisterer et konkurranseforhold mellom jegerne og bjørnen på noe av det jaktbare viltet.

Det er jo fine dyr sånn opplevelsesmessig. Men rent forvaltingsmessig tror jeg at det må finnes en grense for når det blir nok. De gjør jo et innhogg i de jaktbare viltbestandene. (Informant 24)

Bjørnen tar jo noen elg på våren. (Informant 43)

Jeg vet ikke om de andre jaktlagene har sagt noe om det, men det jaktlaget som ANONYM er med på så mye [elg-]ku som ikke har med seg kalv. De har nesten ikke skutt kalver i år. Så det kan være at det er bjørnen som har tatt dem. (Informant 37)

Selv om det drives jakt på svensk siden synes dette ikke å påvirke nevneverdig holdingen til bjørnen.

De tradisjonelle jegerne egentlig her oppe brenner ikke av lyst til å jakte på bjørn. Man vil jo kunne jakte på elg, være ute i naturen og kjenne seg trygg. Uten om de som synes det er spennende med bjørnjakt. Men det er jo stort sett folk som kommer utenfra og ser på det som et spenningsmoment i livet. De som bor her vil ikke ha så mye bjørn her. De brenner ikke for å jakte på bjørn. (Informant 13).

Når det gjelder rovdyras effekt på rekreasjon og friluftsliv er bildet igjen ganske tvetydig. Vi hører historier om negative endringer, frykt og redusert bruk. Andre forteller at de store rovdyrene ikke forandrer noe særlig. Atter andre ser rovdyr som en spennende berikelse. Hvem det er flest av, kan vi ikke si noe om med det materialet vi har fått fram her, men funnene viser uansett at friluftslivet kan være upåvirket av rovdyr, men kan også påvirkes i begge retninger.

4.6 Bjørnen en trussel eller en ressurs for reiselivsnæringen?

Sentrale myndigheter i både Norge og Sverige har de siste tiårene arbeidet med å utvikle reiselivsnæring i rurale strøk. Målsettingen har vært at turisme skal kunne bidra med sysselsetting og verdiskapning når tradisjonelle næringsvirksomheter legges ned. Hvorvidt satsningene kommer til og lykkes, avhenger åpenbart av en rekke faktorer som har lite med rovdyr å gjøre. Blant våre informanter finnes likevel en forståelse av at det kan være sammenhenger mellom mulighetene for en vellykket turistnæring og tilstedeværelsen av rovdyr. La oss begynne med det helt generelle.

Ikke uventet møtte vi informanter som har stor tro på reiselivsnæringen som en viktig næring.

Jeg tror at turistnæringen kan være med på å redde lokalsamfunnet. (Informant 18).

Et typisk utsagn, man kan høre i mange bygdesamfunn. Men hvilken rolle ser man for seg at rovdyra kan få for turismen? På svensk side blir det trukket frem at bjørnen er et jaktbart bytte og dermed representerer en mulighet for å utvikle reiselivsprodukter.

Er det dyrt å jakte bjørn? (Intervjuer)

Nei. Vi tar den samme prisen. (Informant 41)

Det der er jo noe vi kunne ha solgt. (Informant 43)

Det er jo mange utlendinger som vil komme hit for å jakte bjørn. (Informant 41)

Mye nordmenn. (Informant 42)

Tyskere og hollendere. (Informant 41)

Og italienerne. (Informant 42)

Økningen i antall bjørn har jo ført til at man kan jakte på den. [...] Det er større interesse for elgjakt hos oss på grunn av at det fins bjørn her. Det er lett å få gjester. (Informant 46)

Noen reiselivsaktører forteller om konkrete negative økonomiske effekter av at det fins bjørn i området.

Det er flere som har sluttet å komme hit etter at en bjørn rev i hjel en mann her. [...] Vi hadde masse folk som kom hit og leide hytter. De har sluttet å komme på grunn av bjørn. De tør ikke gå ut i skogen fordi de er så redde. (Informant 13)

Andre påpeker at de utlandske turistene ikke er så interessert i bjørnen. Det er andre dyr som de ønsker å se når de er i området.

Tyskerne som kommer skal se elg, ikke bjørn. Det er elg de vil se. (Informant 21).

De fleste reiselivsaktørene ser både fordeler og ulemper.

Vi har hatt besøk av familie og folk som leier kajakk som synes det er kjempetøft å ha bjørn rett i nærheten og titter lengselsfylt etter den. Også er det andre som er småbekymret og de forsøker man å berolige. Og det er stort sett ikke noe problem. Stort sett ender det opp med å være en del av den eksotiske opplevelsen av å være her. (Informant 16)

Ser man på turistene så er det mange som kommer og spør om det fins bjørn her og ikke tør gå ut i skogen. Vi som bor her, i hvert fall de fleste, bryr oss ikke om bjørn. Bjørnen har så kontroll på deg. Du har sikkert hatt bjørn i nærheten uten å oppdage det, den stikker jo bare av. Men for turistene. Vi har kanskje to kategorier turister: dels de som kommer for å se bjørn og kanskje drar på safari. Det fins jo veier som er ganske sikre passasjer. Og så har man de som ønsker å komme for å plukke bær. "Tør vi dra ut i skogen?". "Fins det mye bjørn?" spør de. Vist fins det bjørn. Du bare ser den aldri. (Informant 21).

Du kan ikke strukturere en hel næring på rovdyrene. Fordi de er såpass vare og sky. Så det er grenser for hvor langt du kan strekke det. Man kan bruke det veldig spesialisert på noen produkter. (Informant 20).

Hva reiselivet kan komme til å bety i framtida, er jo ennå ganske uvisst. Og det er like uvisst om rovdyra kan spille noen rolle i turismens utvikling. Det finnes en del som er optimister på reiselivets vegne, men de finnes ikke i like stor grad blant informantene fra primærnæringen. Flere trekker fram en sammenheng mellom et aktivt landbruk og reiselivsnæringenes mulighet. Når beitenæringen blir lagt ned, endrer landskapet seg. Stier og tråkk gror igjen, og det blir vanskeligere å bevege seg i terrenget.

Før var det jo stier, men nå gror det snart igjen. Det er jo ingen dyr som beiter. Det blir jo nesten ufremkommelig etter hvert. (Informant 9)

Landskapet gror igjen. (Informant 10)

Det er et problem for både reiselivsnæringa som benytter seg av utmarksressursene, og for friluftsbuiken av landskapet, hevder en del.

Innenfor Midt-Skandinavisk regionsprosjekt ønsker man å satse på merkede stier. Og det er kanskje to mål – satse på flere rovdyr og flere stier – er kanskje to mål som ikke er forenlige. (Informant 14)

Utfordringene samene har med rovdyrene og reinsdyrdriften representerer også en indirekte utfordring for enkelte reiselivsbedrifter.

Samene er en viktig ingrediens i vårt reiselivsprodukt. (Informant 45)

Uttalelsene peker i to retninger. Noen ser rovdyr som en ressurs for reiselivet, mens andre vurderer dem som en trussel også mot turismen som næring. Hvem, om noen, som får rett, vil tida vise. Men det er liten tvil om at det finnes klare meningsmotsetninger mellom folk i GiM når det turismens framtid som næring i området. Hvis det finnes et mønster i dette, er det selvsagt at de som driver eller er i ferd med å etablere reiselivsvirksomheter har større tro på turismen som løsning for GiM enn andre. Skepsis til at turisme kan være løsningen for regionens utfordringer er nok særlig stor blant folk som har måttet gi opp i tradisjonelle landbruksnæringer.

4.7 Sentrale beslutninger, lokale konsekvenser: Hvem skal forvalte?

Et helt gjennomgående trekk ved konflikter som handler om rovdyr, er at beslutninger om forvaltningen av dem fattes på sentralt plan, mens konsekvensene erfares lokalt. Den lokale situasjonen er åpenbart med på å prege holdningene som dannes. I GiM-regionen er situasjonen for beitenæringene særlig viktige, men også andre som bruker utmarka (eksempelvis til jakt og bærplukking), føler konsekvensene av å ha rovdyra i nærheten. Folk forteller om at enkeltmenneskers liv i arbeid og fritid forandrer seg som konsekvens av rovviltbestandenes vekst i området. Og det er ingen tvil om at de fleste historiene har negativ ladning. Forandringene er ikke til det bedre. Negative holdninger til bjørn er ganske utbredt i GiM, og flere informanter forklarer sine meninger nettopp med historier om hvordan rovdyra har forandret livsførselen deres på måter de ikke selv ønsker. Underteksten i mange av fortellingene er at råderetten over eget liv blir innskrenket. Det er en følelse av frihet som går tapt, for å si det litt dramatisk. Her følger noen eksempler til illustrasjon:

Dersom vi hadde forvaltet vi som bor her oppe som vet hvordan det er så hadde det vært greit. Men føler litt at det byfolket i Oslo som ikke har snøring på den friheten vi

snakker om. Det er dem som bestemmer over oss. For dem så er det kanskje frihet å kunne gå på en kino eller restaurant og det er jo greit. Sånn er jo en forskjell. Bjørnen skal jo være her, men bare ha en fornuftig stor stamme og det er jo det som er poenget. At den ikke er så stor at folk blir utrygge og redd for det er jo ikke noe godt.” (Informant 35)

Forvaltningen. Man føler seg ofte litt overkjørt. (Informant 20)

Følelsen av at andre tar makta over eget liv er blant de tingene som får folk til å etterlyse mer lokal forvaltning. En annen side ved saken er at folk mener de hadde gjort jobben bedre sjøl. At sentralforvaltningen rett og slett er dårlig til å forvalte:

Rovdyrforvaltningen er fullstendig mislykket. (Informant 2)

Synspunktet går igjen i mange av intervjuene.

Ja til å ha rovdyr. Men samtidig ja til en forvaltning som tar mer hensyn til lokale forhold. (Informant 16)

Sitatet kan stå som uttrykk for en holdning vi oppfatter at mange av innbyggerne i GiM deler. Mange ønsker seg mer lokal forvaltning. Men også på dette punktet er det delte synspunkter. Noen mener som naturforvaltningen, at lokal forvaltning av arter som bjørn, gaupe og jerv rett og slett er helt umulig.

4.8 Bjørnejakt

I flere av intervjuene kommer det frem at flere av informantene ønsker at man i større grad tar i bruk jakt på bjørn som et forvaltningstiltak.

Hadde man hatt mulighet til å behandle bjørn som et annet dyr i naturen så hadde man hatt et helt annet forhold til det. Det som skjer nå, og som frustrerer folk er at like mye som forholdet mellom bjørn og mennesker og mellom bjørn og sau. Det er jo det at rett over grensen så skjøtt dem jo 90 bjørn og de tok det ut lenge før jakttiden hadde gått ut. (Informant 8)

Dersom man hadde ryddet ut dem som er mest husvarme som går rundt husene og tar husdyr. Så hadde man fått en mer sunnere og mer normal bjørnestamme og mindre

skader. Samtidig kunne det vært lagt mer krav til husdyrbrukerne hvordan husdyrbruket ble drevet (Informant 5)

Jeg syns at den [bjørnebestanden] må beskattes litt slik at den opprettholder respekten for mennesket. Slik at den ikke slipper for tett innpå.” (Informant 31).

Hadde vi hatt en ærlig forvaltning i Norge og så hadde man sikkert tatt ut 3-4 bjørner i Lierne kommune hvert år av disse nærgående bjørnene som skremmer folk. Det ville skapt tillit. (Informant 30)

Bjørn som trekker inn mot folk bør skytes. (Informant 8)

Bjørn jaktes i et helt annet omfang i Sverige enn i Norge. Flere norske informanter holder fram svensk forvaltning som litt av et ideal, nettopp på grunn av dette. Men blant informantene på svensk side finner vi også de som uttrykker at bjørnjakta burde vært organisert på en annen måte. Informantene under setter ord på et problem med den svenske jaktordningen som flere synes å erfare – utskytingen foregår ikke der hvor behovet er størst:

Det som er problemet er at området er så stort at der de er mest interessert i å jakte på bjørn blir bjørnene skutt, ikke der hvor det er flest bjørner. (Informant 13).

Flere opplever også at det er for få dyr som blir skutt i løpet av jakten. Dette kan nok henge sammen med et generelt ønske om lavere bestand av bjørn i området. Uansett nivå på kvotene er det nok noen som vil oppleve at nivået er for lavt.

Det er altfor få dyr som blir skutt i forbindelse med lisensjakten (Informant nr 13)

Spørsmålene om bjørnejakt er et eksempel på at sentral forvaltning, kanskje særlig i Norge og spesielt knyttet til konflikten med sauene, nyter liten tillit. På begge sider av grensen mener informantene fra reindriften at de selv burde ha større innflytelse over hva og hvor mye som skal jaktes, og at sentrale myndigheter gjør mye feil på når det gjelder jakt som virkemiddel i rovdyrforvaltningen.

4.9 Bestandsnivåene

Uenigheten om hvor store rovdyrbestandene er bidrar til konflikt. Bjørnen er utvilsomt den mest kontroversielle arten. Den får mest oppmerksomhet. Det finnes ingen faste ulvebestander. Jerv

og gaupe er artene som representerer den største utfordringen for reindrifta. En ting folk virkelig er opptatt av er bestandstørrelsen:

Man vil redusere bjørnebestanden, det vil jo de fleste. (Informant 22)

Jo, slik det er nå. Det er for mye bjørn her oppe i hvert fall.” (Informant 21)

Disse utsagnene falt i en fokusgruppe som besto av personer med tilknytning til reiselivs-næringen, men synspunktet var godt representert også i andre informantgrupper.

Det er jo ingen fordel for oss at det fins mye rovdyr. At det fins rovdyr er en sak, men at det fins for mye er definitivt ingen fordel for oss. (Informant 15)

Jo så klart det skal finnes. Men jeg mener bjørnstammen er for stor nå. (Informant 3)

Rent forvaltingsmessig må det finnes en grense for når det blir nok. De gjør jo et innhugg i de jaktbare viltbestandene. (Informant 24)

Her er det en pensjonist, en fra landbruket og en jeger som uttaler seg. Sitatene er typiske for mange flere og sier enkelt og greit at det er for mange bjørn i området. Både på svensk og norsk side av grensen mente nok de fleste av informantene at dagens bestandsnivå for bjørn er for høyt.

Uenighet om bestandsnivået handler også om hvordan man skal måle hvor mange dyr det er. Det store spørsmålet er hvor mange bjørn som egentlig fins i området. Det eksisterer et relativt stort avvik mellom det antallet bjørn som informantene opplever at det er i området, og det antallet som forvaltingsmyndighetene opererer med.

Det er ikke noe lettvindt løsning på problematikken. Det blir bare verre og verre dess mer bjørn som etablerer seg i Norge. Og det største problemet vi har følt ovenfor myndighetene er at de ikke har akseptert de bestandstallene som folk som er ute i terrenget kan påvise at det er. Selv om de ikke klarer å dokumentere det på en sånn måte at de blir trudd... mens når forskere drar rundt skal det være 110 % sikkert... og det er et veldig stort avvik mellom hva som er bestandsmålet reelt. (Informant 1)

Stoler du på forvaltningen når det gjelder bestandstallene for rovdyr? (Intervjuer)

Nei det vet jeg ikke... der er feil på begge sider der. Det er lokalbefolkningen her som er på den ekstreme siden. Dem overdriver mengden. Og mange fra forvaltningen er ekst-

reme og overdriver hvor lite det er. Det er nok noe midt i mellom forvaltningen og bygdefolket som er det reelle tallet. (Informant 5)

Bestandstallene som forvaltningen opererer med er basert på dokumenterte observasjoner. Fra forvaltningens side er man tydelige på at dette er minimumstall og at den faktiske bestanden kan være høyere.

*Med de målemetodene man har i dag er det stor sannsynlighet for at man har unders-
timert bestandstallene. (Informant 25)*

*Jeg tror at mye av frustrasjonen skyldes at de offisielle tallene blir benyttet som en fasit.
Den konsekvente bruken av minimumstall er med på å skape en frustrasjon. (Informant
25)*

Informantene opplever at det hefter for mye usikkerhet til disse minimumstallene og at de derfor har liten verdi. I flere av intervjuene begynte informanter å le når vi spurte dem om de trodde på de offisielle bestandstallene.

Hvordan ser du på de offisielle tallene? Tror du at det er flere dyr? (Intervjuer)

Ja det er det jo definitivt. Sikkert det doble. (Informant 13)

Det er jo alltid usikkert de bestandstallene. (Informant 24)

Usikkerheten er for stor. (Informant 46)

Funnene tyder på at noe av konflikten mellom lokalbefolkningen og forvaltningen handler om avstanden mellom den lokale forståelse av situasjonen og de vitenskapelige estimatene som forvaltningen forholder seg til. At vurderingene er motstridende er med på å øke konflikten.

I innledningen beskrev vi kort to ganske forskjellige konflikttyper. En hvor konflikten står mellom lokalsamfunn og sentral makt, og en hvor motsetningen også finnes mellom sambygding-er. Vi refererte også et par NINA-rapporter som viser at det også i områder med rovdyr er en god del som ønsker seg større bestander av alle de store rovdyra (Krange, et al., 2011; Tangeland, et al., 2010). Ut fra dette kunne man forvente at vi også i GiM ville støte på personer som ønsket seg større bestander av bjørn, men det gjorde vi ikke. Det kan være en svakhet ved utvalgsmetoden selvsagt, og det kan godt hende at det finnes en og annen som ønsker seg flere gauper, jerver og/eller bjørner. Vi er likevel ganske sikre på at det er en svært utbredt vurdering at det er for mange rovdyr, og særlig at det for mange bjørner. Det ser med andre ord ut

til at det er få kontroverser om bestandsstørrelsene blant innbyggerne i GiM. Det er en konflikt som hovedsakelig går mellom lokalsamfunnet og sentrale maktorganer.

På det lokale planet handler motsetningen heller om *hvor mye* mindre bjørnebestanden burde være. Synspunktet at man ikke burde utrydde noen dyrearter, heller ikke de som skaper problemer for mennesker, lar seg fint kombinere med det synet at de samme dyra ikke hører hjemme akkurat i "egen" natur. Sånn er det nok i GiM også. Kunne man ønske fra øverste hylle ville nok en del, både på norsk og svensk side, ment at det ikke skulle være bjørn i regionen. Men folk legger vekt på områdets plassering og innser at det kommer til å finnes bjørn i GiM også i framtida. Det er de bjørnene som finns i området og som kommer til å komme dit, som må forvaltes skikkelig. Men hvor mange som da burde skytes er det nok delte meninger om.

4.10 To forvaltninger

Flere informanter etterlyser koordinering av norsk og svensk rovviltforvaltning. Det er særlig på norsk side at dette uttrykkes som problem. Når det gjelder bjørn er det politisk vedtatte bestandsmålet 15 ynglinger pr. år. Målsettingen er altså at det skal fødes femten bjørnkull hvert år innenfor Norges grenser. Flere informanter så dette som en rein absurditet, og mente at en ide om en egen norsk bjørnestamme rett og slett ikke har noe med virkeligheten å gjøre.

Det at vi skal drive med en egen forvaltning av bjørn i Lierne er bare tull. (Informant 30)

En dansk en som skal prøve seg på å forstå seg på svensk forvaltningen og norsk forvaltning når det er de samme fjellene. Det er jo ikke noe logikk. Den [bjørnen] stopper jo ikke på grensen her og går tilbake igjen. (Informant 37)

Poenget som mange trekker fram, er altså at det spiller veldig liten rolle hva man gjør i Norge. Så lenge Sverige holder seg med en stor bjørnestamme, vil det alltid være et stort innrykk av bjørn også til de norske kommunene innenfor GiM. Unge hannbjørner som er født i Sverige, trekker over grensen og forvolder skade i norske sauebesetninger.

Det er jo ikke noe logikk. Den [bjørnen] stopper jo ikke på grensen her og går tilbake igjen. (Informant 36)

Men det som det kanskje prates mye om er at det er dumt at det er så ulik forvaltning på hver side av grensa. (Informant 16)

Norge og Sverige har to ganske ulike forvaltningssystemer. Særlig på norsk side er det flere av informanter som stiller seg utforstående til det.

4.11 Problemindivider

Men det er, som sagt, ikke slik at folk flest ønsker å utrydde rovdirene og heller ikke bjørnen fra området. Mange ønsker kun at bestanden justeres ned noe, og at lokalbefolkningen får delta aktivt i forvaltningen av de store rovdirene. Et synspunkt som går igjen, er at norske myndigheter ikke forvalter ut fra den reelle bjørnebestanden og de reelle problemene bjørnen skaper i Norge. Flere etterlyser en mer aktiv forvaltning. Man bør i alle fall få anledning til å ta ut problemindivider:

Dersom man hadde ryddet ut dem som er mest husvarme som går rundt husene og tar husdyr. Så hadde man fått en mer sunnere og mer normal bjørnestamme og mindre skader. Samtidig kunne det vært lagt mer krav til husdyrbrukerne hvordan husdyrbruket ble drevet (Informant 5)

Jeg syns at den [bjørnebestanden] må beskattes litt slik at den opprettholder respekten for mennesket. Slik at den ikke slipper for tatt innpå. (Informant 31)

Hadde vi hatt en ærlig forvaltning i Norge og sa hadde man sikkert tatt ut 3-4 bjørner i Lierne kommune vært år av disse nærgående bjørnene som skremmer folk. Det ville skapt tillit. (Informant 30)

Mer aktiv forvaltning betyr oftest større muligheter for å skyte rovdire, og på dette punktet framstår svensk rovdireforvaltning, som inkluderer bjørnejakt, som litt av et ideal for en del av de norske.

5 Hvor finnes de største konfliktene/problemområdene?

Nedenfor skal vi forøke å peke ut de mest sentrale konfliktene og problemområdene når det gjelder rovdyr i GiM. For enkelhets skyld kunne vi sagt at hovedkonflikten går mellom beite- næringene og rovdyrvernet, og at vanskelighetene for de som driver med sau og rein avgrenser det viktigste problemområdet. For det er nok sånn det er i GiM, mer enn mange andre steder, at rovdyrkonflikter i stor grad er en konflikt mellom eiere av beitende dyr (sau og rein) og de som står for rovdyrvern. Men som vi sa i innledningen til denne rapporten, føyer rovdyrkonfliktene seg inn i og blir ofte del av andre motsetningsforhold. Et av argumentene for det er at motstanden finnes i mange andre miljøer enn blant de som driver beitedyr på utmark. Sånn er det i GiM-regionen også, hvor økningen i rovdyrbestandene, og da særlig bjørn, har vært med på å endre bruken av naturen for ganske store deler av befolkningen. I tillegg kan, som vi har sett, sympati og forståelse for sambygdingers vanskeligheter bidra til en kritisk innstilling til dagens rovdyrforvaltning og til bestandsstørrelsen lokalt. Denne samholdighetsfølelsen, som nok finnes innenfor GiM-regionen, peker mot konfliktdimensjonen sentrum/periferi eller lokal versus sentral. På den andre siden er heller ikke GiM en rein landbruksregion. Også her, særlig innenfor deler av en gryende turistnæring, finnes folk som først og fremst ser rovdyra som en mulig ressurs. Det forholdet bærer i seg kimen til en konflikt eller et motsetningsforhold mellom lokale aktører.

5.1 Lokalbefolkning versus sentrale myndigheter: Tillit/mistillit

Konfliktene knyttet til rovdyrene i området, handler i stor grad om en konflikt mellom lokalbefolkningen og sentralforvaltningen. I flere av intervjuene steg temperaturen betydelig når samtalene dreide fra å snakke om folks holdinger til rovdyr til å snakke om folks holdinger til forvaltningen av rovdyrene. Vi har vært inne på mye av det allerede. I folks etterlysning av mer lokal forvaltning, mer edruelige bestandsestimater, mer aktiv forvaltning og større vilje til å ta ut problemindivider ligger det en klar kritikk av sentrale rovdyrmyndigheter. Temaet som ligger under er tillit, eller retttere – mistillit. Mange fortalte at de hadde mistet tilliten til rovdyrforvaltningen. Typisk trekkes det fram to grunner:

Har sittet i 20 år og trodd på en bedre forvaltning. I dag er det ingen som har tillit til forvaltningen. Folk har gitt opp rett og slett. (...)Det er jo en spøk. Du trenger ikke mye IQ for å se det spillet som blir spilt. Hele tida. Alt i fra hvordan de herjer med sauebønderne. Ikke sant. Hvis du bare går gjennom historien på alle de tiltakene som er gjort bare for å la bjørnestammen vokse. Det siste nå var den store bjørnen de ikke skjøt. (Informant 30)

Informanten uttrykker seg krystallklart. Tilliten til forvaltningen er brutt. Grunnen er konsekvensene av forvaltningen som utøves. ”De herjer med sauebøndene”, noen opplever at de spiller uærlig spill mot bygdene, og jobber bare for at bjørnestammen skal vokse. Det går igjen som en undertekst i mange av intervjuene en beskyldning mot forvaltningen om at den bare tar rovdyrvernets perspektiv. Selvsagt har rovdyrforvaltning andre oppgaver enn å ta seg av problemene bønder, samer og andre innenbygdsboende måtte ha. Forvaltning har som mandat fra Stortinget at rovdyrstammene skal forvaltes som *levende* rovdyrstammer. Men Informant 30 gir uttrykk for en følelse av at et perspektiv på hvordan det går med *folk* er helt fraværende. Her illustreres det med at man ikke engang skyter identifiserte problemdyr. Konsekvensen av dagens rovviltforvaltning er altså en kilde til at lokalbefolkningen har svekket tillit myndighetene. En annen handler om at man synes at sentralforvaltningen utviser manglende tillit til lokalbefolkningen:

Det er en viss skepsis til forvaltingsmyndighetene, når ting skal registreres av hva folk ser og opplever. Det er en del prat om at man føler seg litt mistrodd. Det prates det en del om. Der er slik at man ikke bare må kjempe mot et rovdyrproblem der hvor det er, men man må og kjempe for å bli trodd eller forstått av myndighetene. (Informant 16)

Sitatet kunne vært hentet fra hver eneste studie vi har gjennomført av folks holdninger til rovdyr. Over alt gir informanter uttrykk for at de ikke blir trodd av myndighetene. Også dette at man selv føler seg mistrodd er en kilde til mistillit. Det oppstår med andre ord en slags gjensidighet i manglende tillit.

Det som er problemet er at man har null tillit til myndighetene. De kommer nok aldri til å klare å få tilbake den tilliten. Fordi du blir overstyrt og blir sett ned på som en liten tufs som ikke skjønner noen ting. Så kommer det eksperter utenfra som skal belære oss hvordan dette er det fungerer. (Informant 1)

Selv om informanten ordlegger seg i helt generelle vendinger, kan utsagnet neppe tolkes i retning av at hun har mistet tilliten til all myndighetsutøvelse i Norge. På et generelt nivå er Norge og Sverige blant landene i Europa hvor befolkningen har høyest tillit til myndighetene⁵. Men det kan hende at de delene av befolkningen som kjenner seg mest berørt rovviltforvaltningen, nå for tida har et ganske tynslitt forhold til akkurat de myndighetsorganene som steller med rovdyr. Det kan slå over i et krav eller en norm om at man *bør* ha liten tillit til myndighetene.

⁵ http://www.eurofound.europa.eu/areas/qualityoflife/eqls/eqls2007/2eqls_02_08.htm

Forvaltningen er veldig upopulær på sånne plasser som dette har. Du skal ha et personlig fiendtlig forhold til alt som er innom forvaltingsorganene. (Informant 5)

Vi tror at denne informanten uttrykker noe vesentlig i GiM, som gjelder både på norsk og svensk side, nemlig at lav tillit til sentrale myndigheter er ganske utbredt. En sentral innsikt når det gjelder tillit er at den som gir tillit til noen samtidig overfører innflytelse til den som mottar tilliten (Grimen, 2001). Dermed kommer tillit til å handle om en viktig side ved begrepet *makt*, nemlig den som dreier seg om legitim makt eller *autoritet* – en form for makt hvor de som er underlagt autoriteten godtar den, fordi de godtar grunnlaget som den bygger på. Autoritet i denne betydningen handler om muligheten makthavere kan ha til å sette sin vilje gjennom *uten å møte motstand*, og det er denne muligheten som reduseres når tilliten til makthaveren reduseres. "... withdrawal of trust by many persons at once – a contradiction of trust – sharply reduces the potential for action of those who had been trusted" (Coleman, 1990: 195). Sitatet peker mot den konsekvensen mistilliten kan få for makthaverne. Oversatt til vårt tema er det de sentrale rovviltmyndighetenes handlingsrom som reduseres. Dramatisk uttrykt kan man si at grunnlaget for legitim maktutøvelse (les rovdyrforvaltning) forvitrer under den mistilliten som vokser blant befolkningen i GiM, autoriteten forsvinner. Det som da står igjen som mulighet for det sentrale myndighetsnivået er utøvelsen av rå makt, altså maktutøvelse som møter motstand. Situasjonen innebærer konflikt, og det er vel nettopp det som kjennetegner relasjonen mellom betydelige grupper av befolkningen i GiM og sentrale myndigheter på naturforvaltningsfeltet.

Et forvaltningsorgan som faktisk er til stede lokalt er Statens naturoppsyn (SNO). Men heller ikke SNO slipper unna den generelle myndighetskritikken:

De som er lokalt ansatt i SNO blir jo faktisk sett ned på av bydefolket. Fordi de blir pålagt strenge regler å følge for å gjøre jobben sin. Og en del av dem kanskje oppfører seg noe arrogant måte som gjør at man får avsky for dem. Det skal jo overprøves og dokumenteres i vilden sky. Det jeg kjenner på er at en har en aggresjon oppimot rovdyr og rovdyrforskere. Jeg har absolutt ingen tillit til den biten der. (Informant 2)

Jeg har ikke noe klageinstans som sitter over SNO (...) Det arbeidet som de gjør er helt verdiløst (...) De får jo ikke til å registrere bjørnebestanden i dag med sin metode og de er ikke interessert heller. (Informant 6)

Vi har jo opplevd det meste. Folk rister jo bare på hodet. Det ser vi jo også på hvor negative folk er til SNO. De har ikke tillit til noen ting. Det er jo bare løgn og bedrag. Heldig-

vis har vi representanter fra SNO som har innsett at åpenhet er mye mer enkelt og at det mykes opp. (Informant 30)

Også SNO assosieres med sentralmakta og vurderes mot den bakgrunnen negativt. Hvordan den enkelte SNO-representanten vurderes, kan være en helt annen sak. Her sier for eksempel Informant 30 at de som jobber i SNO kan være fornuftige folk, selv om de jobber for en organisasjon som fungerer kritikkverdig.

Noe av bakgrunnen for denne utbredte negative holdingen informantene har til forvaltningen, henger sammen med at flere føler de blir overkjørt av forvaltningen og storsamfunnet. Dette er ikke nødvendigvis et problem som bare gjelder rovdyrforvaltning. Trolig gjelder det relasjonen mellom lokalt plasserte aktører og sentrale myndigheter på flere politikkområder. Det er ikke på lokalt nivå de viktige rovviltpolitiske retningslinjene fastlegges. Lokal og erfaringsbasert kunnskap oppleves å ha liten reell påvirkningskraft i formelle beslutningsprosesser. Det lokale nivået er spilt litt ut på sidelinja, og det kan bidra til å forklare den generelle misnøyen med og lave tilliten folk har til dagens rovviltforvaltning; hvorfor det til tider kan virke som om alt som kommer fra sentrale myndigheter blir møtt med skepsis og kritikk, og hvorfor folk fra hele spekteret av yrker faktisk ser ut til å dele mye av den kritikken som har kommet fram.

I denne undersøkelsen var det mange som hadde klare synspunkter på rovdyr. Selv om folk kan være delt i synet på mange av spørsmålene som knytter seg til rovdyra, er det svært mange som er skeptiske til myndigheters rolle i rovviltpolitikken. Den sentrale rovviltforvaltningen har et legitimitetsproblem i relasjon til GiM-befolkningen. Og det er ikke et ubetydelig problem. Mangel på tillit kan føre til mangel på legitim autoritet, og det kan få konkrete konsekvenser. Når normer eller lover savner legitimitet, føler folk seg ikke forpliktet til å rette seg etter handlingspåbudet (Coleman, 1990). Det finnes en rekke områder hvor ganske mange opplever forbud og påbud som meningsløse, og følgelig som regler man har en moralsk rett til å bryte. Det er lett å finne eksempler fra hverdagslivet der ulike grupper i samfunnet ser på lovgivningen som illegitim: Uten sammenligning for øvrig kan en nevne ting som svart arbeid, skatteunndragelser, fartsovertredelser og smugling av små mengder alkohol. Dette er områder der mange også støtter gjeldende lovgivning fullt ut, kanskje noen til og med ønsker innskjerping, mens andre – av ulike grunner – ser på gjeldende regler som urimelige og dumme og ikke noe man er moralsk forpliktet til å etterleve. Det kan se ut som om lovgivning og forvaltningen av de store rovdyra er ferd å bli et område hvor ganske mange i GiM opplever myndighetsutøvelsen som uten legitim autoritet. I ytterste instans kan slik mangel på legitimitet føre til akutte og alvorlige problemer, for eksempel når det for enkelte rettferdiggjør ulovlig jakt. Forskere antar at nær halvparten av alle dødsfall blant ulv i Skandinavia skyldes illegal jakt. 14 prosent av dødeligheten skyldes stadfestet illegal jakt og 36 prosent sannsynlig illegal jakt (Lil-

berg, Sand, Pedersen, & Wabakken, 2008). Hvordan dette forholder seg til bjørn i GiM, vet ikke vi, men legitimitetsproblemer kan uansett legge hindringer i veien for dialog og effektiv forvaltning.

5.2 Beitenæringene versus rovdyrvern og turisme

Generelt kan man si at det er næringene som har dyr på beite i utmarka, som her hatt de største direkte problemene med rovdirene. Argumentasjonen er ofte økonomisk. Rovdyrene har påført beitenæringen store tap og medfører mye merarbeid for dem som har drevet med sau og rein. Økingen i antall bjørn i området blir benyttet som forklaring på den kraftige nedgangen som har vært i antallet sauebruk i området de siste tiårene. Videre har veksten i rovdyrbestanden medført at bruken av utmarksbeitet har blitt endret.

For sau blir det stadig vekk mer press for dem som har de på utmarksbeite og det stilles veldig store krav til både gjeting og gjerder for å holde tap nede. Tror at det fremdeles skal kunne være muligheter, men mulighetene blir for færre. (Informant 24)

Rovdyr har gjort et stort inngrep i sauebesetningene. I dag går det ikke an å drive med sau uten bruk av rovdysikre gjerder. (Informant 26)

Kostnadene er, som beskrevet over, ikke bare knyttet til økonomi. Det snakkes også om følelsesmessige problemer. Det å se dyr som er slått av bjørn, kan være en stor belastning.

Å finne et kadaver er ganske grusomt for unger og voksne. (Informant 8)

Vi beskrev tidligere hvordan slike endringer forandrer hele livsstiler. Dette kom kanskje aller klarest til uttrykk i samtalene med samiske reindriftutøvere. For dem handler dette i høy grad om mye mer enn økonomi og tapet av dyr. For de samiske informantene fungerte hele den historiske konteksten, med samefolket som et undertrykket urfolk, som klangbunn for opplevelsen av økte rovdyrbestander. De så reindriften som det økonomiske og næringsmessige grunnlaget for å opprettholde en hel kultur; identitet, språk, nomadisk livsstil og alt som kulturbegrepet ellers innebærer. En side ved dette er at reindriftnutøverne presenterte sin egen selvforståelse som forvaltere av reinens beite og dermed naturen i sin alminnelighet. Da kan opplevelsen av veksten i rovdyrbestandene, som er påført av norske og svenske myndigheter, oppleves som en unødvendig og utidig umyndiggjøring. De som ser seg selv som forstandige forvaltere av naturen, får ikke på lovlig vis forvalte den naturen de har tradisjon og kompetanse til å forvalte. Ingen i vårt materiale ønsker å utrydde en art. Det man ønsker, er i større grad å få delta aktivt i forvaltningen av de store rovdirene slik de har gjort i flere hundre år.

Er rovdysituasjonen tålelig nå? (Intervjuer)

Nei den er ikke tålelig. Vi ønsker ikke å drive produksjon av rein til rovdymat... slik situasjonen i dag... jeg kan ikke forstå at myndigheten kan sitte og se på dette. Vi må ha en ny forvaltningsordning. (Informant 6)

Stort antall bjørn truer næringa mye. (Informant 7)

Ekstra provoserende blir situasjonen selvsagt når det tolkes innenfor historien om en undertrykt samiske befolkningen. "Storsamfunnet" fatter politiske avgjørelser som går i disfavør av den samiske næringsvirksomheten. Dermed kan den også tolkes som et overgrep mot den samiske kulturen og folket. Det er som om historien gjentar seg.

Dette er sider ved rovdyrproblemet som det er svært vanskelig å kompensere med økonomiske støtteordninger. I en noen mindre dramatisk form finner vi dette igjen blant folk som har drevet eller driver med sau. Flere av dem ga tydelig uttrykk for at de ikke ønsket å drive med produksjon for rovdyrene. Det er å produsere og selge mat til mennesker som kan gi mening til virksomheten. Selv om økonomien blir bærekraftig med erstatningsordningene, oppleves situasjonen som nedverdiggende. Folk ønsker å være selvstendige og ikke avhengig av at staten "kjøper" produksjonen deres som mat til rovdyr.

De mest positive holdingene til rovdyrene kunne vi spore i samtalen med representantene fra reiselivsnæringen. Men det er ikke en enstemmig næring. For enkelte er tilstedeværelsen av bjørnen i området en resurs som de tror er mulig å benytte i forbindelse med utvikling av reiselivsnæringen i området.

Det er et veldig stort trykk av rovdyrarter her. Vi kan nytte det til turisme med å ta folk inn å se på det. Det er muligheten. (Informant 16).

Regionen Indre Namdal skal bli best i landet på å formidle om rovdyr. (Informant 17).

Vi har lyst til å ha rovdyrene i naturen og vi har lyst til å vise dem frem for turistene. (Informant 19).

Noe vi er dårlig på er å utnytte rovdyrene til turisme. (Informant 22).

Befolkningen i GiM har et bredt spekter av erfaringer med å bruke naturen, både til arbeid og rekreasjon. Rovdyra, og kanskje særlig bjørnenes nærvær, utfordrer mye av den tradisjonelle bruken av naturen. Holdingene varierer, men generelt kan vi nok si at mange opplever at utvik-

lingen stenger for tradisjonell bruk av utmarka. Den samme utviklingen innebærer samtidig at det åpnes opp for andre typer bruk, og det er her noen av representantene for reiselivsnæringene ser en mulighet.

Nettopp i dette spennet er det vi finner en av de største konfliktene, i motsetningen mellom beitenæring og turisme, eller sagt på en annen måte i relasjonen mellom tradisjonelle og nye næringer. Dermed ser vi nok et eksempel på at lokale reaksjoner på og konflikter om rovviltet har sammenheng med samfunnsstruktur og store historiske endringstrender. I GiM er det særlig i den norske kommunen Lierne at sau har vært grunnlag for næringsvirksomhet. Landbruket i Norge og Sverige er preget av store strukturendringer. Årlig trekker flere tusen brukere seg fra næringa. Årsakene er mange, men blant beitebrukerne i Lierne er det bjørnen som får skylda. Og det kan godt hende at det er problemene med bjørn som er den direkte årsaken til at mange har trukket seg ut. Men siden rovdyrproblemene har økt parallelt med en samfunnsmessig endring, som helt generelt gjelder samfunn som det norske og svenske, føyer rovdyrkonflikten seg inn i dette bredere konfliktbilde. Mange av bygdene i GiM preges av fraflytting og færre arbeidsplasser i tradisjonelle næringer. Så lenge rovdyra får skylda, får de også skylda for utviklingsprosesser som egentlig har lite med rovdyr å gjøre. Den historiske utviklingen i land som Norge og Sverige innebærer færre arbeidsplasser i matproduksjon og industri og en voksende servicenæring. Sånn sett griper rovdyra rett inn i spørsmålet om hva slags samfunn GiM skal være i framtida. I dette ligger et motsetningsforhold som foreløpig ikke har brutt ut i åpen konflikt, men som likevel finnes som en strukturell motsetning – primær mot tertiær, tradisjon mot næringer som er nye i regionen.

Men konfliktlinjene er som vi har sagt mange ganger ikke reine. Vi har sett hvordan bygdefolk kan føle solidaritet med hverandre på tvers av næringer, og vi har møtt hele spekteret av rovdyrholdninger innenfor alle næringer.

6 Konklusjon

I innledningen trakk vi opp to konfliktdimensjoner. Den første handler om mulige motsetninger mellom innbyggere i GiM og sentrale myndigheter i henholdsvis Norge og Sverige, den andre om mulige spenninger innad i regionen.

Det er uten tvil de materielle eller konkrete problemene med rovdyras nærvær som har vært mest i fokus. Sau og rein har fått mest oppmerksomhet, både i media og fra myndighetshold. Sånn er det også i GiM. Selv om rovdyra på landsbasis står for en mindre del av det samlede tapet av sau på utmarksbeite, kan de ta godt for seg i enkeltbesetninger. Det økonomiske tapet kan kompenseres, men de som driver med sau eller rein legger også vekt på lidelsene som dyra påføres, og på de praktiske problemene for drifta.

Et gjennomgående funn i samfunnsforskningen om rovdyr er at folk som er skeptiske til rovdyr retter sin harme mot det de mener er en innflytelsesrik allianse av politikere, forvaltere, miljøvernere og forskere (Figari & Skogen, 2008; Krange & Skogen, 2003; Skogen & Haaland, 2001; Skogen, et al., 2003), her kaller vi dem sentralmakt. Når det gjelder konflikten med sentrale maktorganer, er inntrykket at stemningen er ganske lik i den norske og svenske delen av GiM. Det kan virke rart siden det egentlig bare er Lierne som har hatt mange sauebrukere de siste årene. Skepsisen til sentrale myndigheter er sterk i denne gruppa. Også informantene innenfor reinsnæringa uttrykker klar skepsis til sentralmakta. Det gjelder på begge sider av grensa, selv om næringene er organisert og regulert veldig forskjellig i de to landene. At man ikke får hankses med rovdyra som man selv finner best, er nok et viktig fellestrekk, som gir grobunn for skepsis og mistillit⁶. Også mange som ikke selv er beitebrukere samstemmer i kritikken mot myndighetene. Rovdyrsituasjonen har trolig betydning også for deres skepsis. Eksempel på dette er frykt, endret bruk av naturen til friluftsmål og også den solidariteten mange føler med sambygdinger som bærer de mest direkte konsekvensene av rovdyras nærvær. Selvsagt kan bygdefolks kritikk av og mistillit til sentralmakt ha mange andre kilder også, men denne rapporten handler om holdninger til rovdyr. Mange av dem vi har møtt i GiM uttrykker irritasjon og mistillit overfor sentralmakta, og veksten i rovdyrbestandene har helt klart betydning for dette.

Når det gjelder mulige rovdyrrelaterte konflikter mellom innbyggere i GiM, ser vi spor av det også. Da handler det ikke så mye om man er *for* eller *mot*, men mest om andre ting. Vi innledet

⁶ I denne sammenhengen har nok samenes historie som minoritet både i Norge og Sverige også betydning, men det kan vi ikke gå inn på her. Noen av våre informanter fra den samiske befolkningen var raskt ute med å fortelle om egen historie som undertrykket av storsamfunnet. Trolig var mistilliten til sentrale myndigheter både i Norge og Sverige sterkt til stede allerede før rovdyrpopulasjonene begynte å vokse.

rapporten med å skrive kort om vår egen mangeårige samfunnsfaglige forskning om rovdyr. Våre konklusjoner har vært at rovdyrkonfliktene føyer seg inn i bredere mønstre av samfunnsmessige motsetningsforhold og generell samfunnsmessig endring. GiM representerer ikke noe unntak. Selvsagt er også de områdene denne rapporten har omhandlet, preget av den historiske utviklingen, med tilbakegang på mange områder, som ganske allment preger mindre bygdesamfunn på hele den skandinaviske halvøya. I dette kan man se at rovdyra – det er særlig bjørnen som identifiseres som problemart – blir et symbol på noe mer enn de problemene som den skaper. Rovdyra havner så å si på den ene sida av et omfattende tidsskille, som dyr som passer bedre sammen med nye turistnæringer enn med tradisjonelle beitenæringer. Slik representerer rovdyrvernet i manges øyne en dreining vekk fra fornuftig ressursutnyttelse – et vern *mot* den måten å bruke utmarka på (i arbeid og fritid) som har vært sentral i selve livsprosjektet til mange bygdefolk. Dermed blir den også et angrep på selve bygdekulturen og bygdefolks historiske rettigheter, for utdyping se for eksempel Skuland og Skogen (2009) og Krange og Skogen (2010). Man kan si at fravær av rovdyr kan assosieres med gamle landbruksnæringer og tradisjon, mens deres nærvær kan assosieres med landskap som er preget av andre virksomheter, for eksempel turistnæring. Begge finnes i GiM i dag, og vi ser ikke at det er åpne motsetninger mellom dem. Men jamfør skillet mellom utmark og villmark som vi beskrev over finnes det et strukturelt motsetningsforhold her.

Det er altså ikke snakk om åpne eller manifesterede konflikter. Som vi har sett, har folk i GiM oftest ganske stor forståelse for hverandres problemer og utfordringer. Men det kan se ut som en ny tid er i emning. Ny næringer innenfor turisme etableres. Hvorvidt de vil lykkes, kan ikke vi si noe om, men mange der har et annet syn på rovdyra – som en positiv ressurs, og det finner vi ikke igjen verken i reindriften eller i saueneeringen.

Referanser

- Back, S. (2008). Prosjektbeskrivelse - Hovedprosjektet: Midt-Skandinavisk regionprosjektGiM.
- Bertaux, D., & Thompson, P. (1997). *Pathways to social class: a qualitative approach to social mobility*. Oxford: Clarendon Press.
- Blom, A., Wik-Karlsson, J., Lindberget, M., & Persson, M. (2011). "Jijnjevaerie". In. Umeå: Svenska Samernas Riksförbund.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge, Mass.: Belknap Press.
- Dalen, E. (2011). Undersøkelse av holdninger til ulv - 25.-28. januar 2011. In (pp. 26). Oslo: Synovate.
- Estil, B. (1998). *Kultur møte - kulturkonflikt: en studie av rovdyrproblematikken i Lierne i et historisk perspektiv*. B. Estil, [Trondheim].
- Figari, H., & Skogen, K. (2008). *Konsensus i konflikt: Sosiale representasjoner av ulv*. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Kjøsnes, M. (1993). *Bjørn og sau i Lierne kommune*. HDH, Evenstad.
- Kränge, O., & Skogen, K. (2003). Skudd i løse lufta?: unge jegere og rovdyrpolitikken. In *Ungdom, makt og mening* (pp. s. 255-283). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kränge, O., & Skogen, K. (2010). The Hammertown mechanism. Cultural resistance and political marginalization in an old economy region of Norway. In T. Dunch (Ed.), *Transitions in marginal zones in the age of globalization: Case studies from the North and South* (pp. 223-248). Thunder Bay: Lakehead University Centre for Northern Studies.
- Kränge, O., Tangeland, T., & Skogen, K. (2011). Bestandsmål for store rovdyr: Hva mener folk om bestandsmål og om hvem som skal bestemme i rovviltforvaltningen? In *NINA rapport 657* (pp. 74 s.). Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Lilberg, O., Sand, H., Pedersen, H. C., & Wabakken, P. (2008). Dödlighet och illegal jakt i den skandinaviske vargstammen. *Viltskadecenter, Rapport nr 1/2008*.
- Nygård, T., Brainerd, S. M., Brøseth, H., Berntsen, F., Bjørnes, E., Kvam, T., Nilsen, E. B., Pedersen, P. H., Stokke, S., Sørensen, O. J., & Swenson, J. E. (2009). *Bjørn i Nord-Trøndelag*. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Odden, A. (2008). *Hva skjer med norsk friluftsliv?: en studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970-2004*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Sand, R., Aasetre, J., Aunsmo, L. G., & Christiansen, F. (2002). Regioner med rovdyr - Effekter på regional utvikling av rovdyrpolitikk og annen offentlig politikk. In. Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning.
- Skogen, K., & Haaland, H. (2001). *En ulvehistorie fra Østfold: samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning*. Trondheim: NINA.
- Skogen, K., Haaland, H., Kränge, O., Brainerd, S. M., & Hustad, H. (2003). *Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding: lokale syn på rovvilt og rovviltforvaltning : en undersøkelse i fire kommuner: Aurskog-Høland, Lesja, Lierne og Porsanger*. Trondheim: NINA.

-
- Skuland, S. E., & Skogen, K. (2009). *Rovdyr og landskap: rovdyras plass i ulike landskapsforståelser*. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Tangeland, T., Skogen, K., & Krange, O. (2010). Om rovdyr på landet og i byen: Den urban-rurale dimensjonen i de norske rovviltkonfliktene. In *NINA rapport 650* (pp. 84 s.). Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Totsås, J. B. (1997). *Sau og bjørn i Lierne: -En sammenstilling av data på sau, bjørn og sau-bjørn i Lierne kommune gjennom tidene*. HHE, Evenstad.
- Åhrén, T. (2010). Rovdjursförvaltning i Mittskandinaviska gränsregionen baserad på nationella acceptanskriterier för rovdjur - Delprojekt samisk kultur och näring In. Limingen: Midt-Skandinavisk regionprosjekt.

Vedlegg

Vedlegg 1. Informanter

Intervju	Informant	Landbruk	Samisk	Offentlig ansatt	Reiseliv	Naturforvaltning	Privat sektor
1	1	X					X
	2	X					X
	3						
	4						
2	5	X					
	6		X				
3	7		X				
	8			X			
4	9			X			
	10			X			
5	11			X			
	12	X		X			
6	13						X
	14			X			
7	15				X		X
	16				X		X
8	17			X	X		
	18			X	X		
9	19			X	X		
	20			X	X		
10	21				X		X
	22		x	X	X		
11	23			X	X		
	24	X		X		X	
12	25					X	
	26	X			X	X	
13	27						X
	28	X					X
14	29	X					X
	30						X
15	31						X
	32						X
16	33	X					X
	34	X					X
17	35	X					X
	36	X					X
18	37						X
	38	X			X		X
17	39						X
	40						X
16	41						X
	42						X
17	43						X
	44						X
17	45				X		
	46				X		
18	47		X	X			

Vedlegg 2: Intervjuguide

	Dimensjoner	Stikkord/spørsmål
Bakgrunn	Litt om folks bakgrunn, arbeid, fritid og tilknytning til bygda.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hva deltakerne driver med ➤ Tilknytning til bygda/området ➤ Tilhørighet til foreninger, andre fritidssystemer
Lokale forhold	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalsamfunnet (sosiale forhold) • Før og nå • Naturbruk 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fortell litt om hvordan det er å bo i kommunen (særlig fokus på forholdet mellom folk som bor der) ➤ Si noe om forskjeller mellom før og nå ➤ Forhold til naturen og bruk av denne
Rovdyr	<ul style="list-style-type: none"> • Rovdyrsituasjonen i kommunen • Rovdyras plass i naturen • Rovdyras vesen og adferd • Forholdet mellom rovdyr og andre dyr • Forholdet mellom mennesker og rovdyr 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Beskrive hvordan rovdyrsituasjonen i kommunen er nå ➤ Hvor hører de hjemme der? ➤ Generelle inntrykk av rovdyrs "natur", f.eks. beskrivelser av eventuelle møter med bjørn. ➤ Hva bør man gjøre hvis man møter en ulv eller en bjørn ansikt til ansikt? ➤ Kan dere tenke grunner til at folk liker eller ikke liker rovdyr (målet er kvalitative beskrivelser)? ➤ Hvorfor frykter mange rovdyra?
Næring og fritid	<ul style="list-style-type: none"> • Arbeid og næring • Ulike former for friluftsliv (skisport, jakt, turisme...) • Rovdyras inn-virkning på reiselivet • Rovdyras inn-virkning på regionenes framtid 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Har rovdyr noen positiv eller negativ betydning for næringen som du driver i/arbeider innenfor? ➤ Hvilken betydning har rovdyra for utviklingen i regionen? Finnes det næringer som kan få en positiv effekt? ➤ Turismens betydning og utvikling ➤ Hvilken betydning har rovvilt for turismenæringen? ➤ Hva gjør turisme med naturen? ➤ Hvordan er sammenhengen mellom rovdyr og bruken av natur på fritida? ➤ Hvordan ser framtida for regionen ut?

Norsk institutt for naturforskning (NINA) er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen naturforskning. Vår kompetanse utøves gjennom forskning, utredningsarbeid, overvåking og konsekvensutredninger.

NINAs primære aktivitet er å drive anvendt forskning. Stikkord for forskningen er kvalitet og relevans, samarbeid med andre institusjoner, tverrfaglighet og økosystemtilnærming. Offentlig forvaltning, næringsliv og industri samt Norges forskningsråd og EU er blant NINAs oppdragsgivere og finansieringskilder.

Virksomheten er hovedsakelig rettet mot forskning på natur og samfunn, og NINA leverer et bredt spekter av tjenester gjennom forskningsprosjekter, miljøovervåking, utredninger og rådgiving.

ISSN:1504-3312
ISBN: 978-82-426-2329-4

Norsk institutt for naturforskning

NINA Hovedkontor
Postadresse: Postboks 5685 Sluppen, NO-7485 Trondheim
Besøks/leveringsadresse: Tungasletta 2, NO-7047 Trondheim
Telefon: 73 80 14 00, Telefaks: 73 80 14 01
E-post: firmapost@nina.no
Organisasjonsnummer 9500 37 687

<http://www.nina.no>

Samarbeid og kunnskap for framtidens miljøløsninger